

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Tereza Štěpánová

Závist v tvorbě Miguela de Unamuna a Antonia Machada

Envy in the work of Miguel de Unamuno and Antonio Machado

Praha 2019

Vedoucí práce: doc. Juan Antonio Sánchez Fernández, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu doc. Juanu Sánchezovi, Ph.D. za podnětné připomínky k obsahu a struktuře mé práce a za pomoc v průběhu celého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 28. července 2019

Tereza Štěpánová

Abstrakt

Záměrem této práce je analyzovat téma závisti u spisovatelů Generace 98. Konkrétně se věnuji pojetí Miguela de Unamuna v díle *Abel Sánchez* a poezii Antonia Machada, zejména baladě *La tierra de Alvargonzález*. Práce se zabývá nejen představením a rozбором tématu závisti, které bylo po ztrátě Kuby velmi aktuální, ale i porovnáním těchto dvou spisovatelů a jejich různých přístupů. S tématem závisti úzce souvisí i biblický příběh Kaina a Ábela, na který v práci často odkazují a kterým se spisovatelé Generace 98 inspirovali. Okrajově je zmíněn i život Miguela de Unamuna a Antonia Machada a jejich další díla, ve kterých se závist objevuje.

Klíčová slova

Miguel de Unamuno, Antonio Machado, závist, biblické téma, *Abel Sánchez*, *La tierra de Alvargonzález*, nenávist, Kain

Abstract

The aim of this work is to analyse the theme of envy shown by writers of the Generation of '98. I specifically focus on the approach of Miguel de Unamuno in the book called *Abel Sánchez* and the poetry of Antonio Machado namely in his ballad called *La tierra de Alvargonzález*. The work deals not only with the introduction and analysis of the theme of envy, which was very relevant after the loss of Cuba, but also the comparison between these two writers and their approaches. The theme of envy closely relates to the biblical story of Cain and Abel, which I often refer to, and which the Generation of '98 was inspired by. I additionally briefly touch upon the life of Miguel de Unamuno and Antonio Machado and their other works where the theme of envy appears as well.

Key words

Miguel de Unamuno, Antonio Machado, envy, biblical theme, *Abel Sánchez*, *La tierra de Alvargonzález*, hate, Cain

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Generace roku 1898	7
2.1	Témata, o kterých psali spisovatelé Generace 98	8
2.1.1	Téma španělské krajiny a španělského člověka	8
2.1.2	Téma emigrace	9
3	Úvod do tématu závisti.....	11
3.1	Závist a její biblické kořeny	11
4	Miguel de Unamuno.....	14
4.1	Závist v tvorbě Miguela de Unamuna	16
4.1.1	La envidia hispánica.....	18
4.1.2	Abel Sánchez.....	20
4.1.3	Další Unamunova díla: El Otro.....	29
5	Antonio Machado.....	34
5.1	Závist v tvorbě Antonia Machada	36
5.1.1	La tierra de Alvargonzález	37
5.1.2	Další Machadova díla: Proverbios y cantares	42
5.1.3	Kristus, symbol lidského bratrství.....	44
6	Porovnání Antonia Machada s Miguelem de Unamunem.....	46
7	Závěr	49
8	Bibliografie	50
9	Résumé.....	53
10	Resumen.....	55

1 Úvod

V této bakalářské práci se budu zabývat rozbořem závisti v tvorbě Miguela de Unamuna a Antonia Machada. Nejprve se zaměřím obecně na Generaci 98, mezi jejíž členy tito dva spisovatelé patřili, a témata, kterými se zabývala a která mají se závistí nějakou spojitost. Jedná se konkrétně o španělskou krajinu, člověka jí obývající a otázku emigrace. Poté navážu krátkým úvodem do tématu závisti a jejími příklady v Bibli. Stěžejní je příběh Kaina a první bratrovraždy, na který oba spisovatelé často odkazovali.

Následující dvě velké kapitoly se budu věnovat již samotnému Unamunovi s Machadem a jejich konkrétním dílům. Jako první se podívám na Miguela de Unamuna a to, jaký význam měla závist v jeho tvorbě. Nejprve shrnu hlavní myšlenky eseje s názvem *La envidia hispánica*, ve které se autor vyjadřuje o závisti jako o pohromě španělského společenství a považuje ji za vlastnost typickou pro lid obývající venkov. Poté podrobím analýze jeho román *Abel Sánchez*, v němž jsou závist a nenávist hlavním tématem a jenž nám předkládá podrobný rozbor lidské osobnosti. Stručněji se pokusím vyjádřit i hlavní myšlenky dramatu *El Otro*, ve kterém Unamuno zdůrazňuje rozdělení lidské duše na dvě části, dobrou a špatnou.

V kapitole o Antoniu Machadovi se zaměřím na téma závisti objevující se ve sbírce *Campos de Castilla*, konkrétně tedy v baladě *La Tierra de Alvargonzález*. U hlavních hrdinů, poháněných chamtivostí a touhou po majetku, vítězí Kainova krev a dopouští se vraždy. Okrajově je zmíněna i mnohem lyričtější a filozofičtější báseň *Proverbios y cantares* a její pasáže zabývající se závistí. Opozici Kaina a Ábela pak ještě doplním druhou, Kaina a Krista. Machado považoval Krista za symbol lidského bratrství a zastával názor, že právě on je tím hodným bratrem a nikoliv Ábel, jak se většina lidí může domnívat.

V práci se budu průběžně snažit o hledání souvislostí a rozdílů mezi oběma spisovateli a v poslední kapitole uskutečním závěrečné porovnání jejich přístupů k tématu závisti a biblickému příběhu.

2 Generace roku 1898

Ještě před samotným představení Generace 98 je nutné zmínit okolnosti, které vedly k jejímu vzniku. V druhé polovině XIX. století probíhaly na Kubě boje mezi Španělskem a separatisty, ke kterým se v roce 1898 přidalo i USA, podporující nezávislost Kuby. Jejich intervence vyvolala vojenský konflikt, známý dnes jako Španělsko-americká válka. Spojené státy americké se svým námořnictvem, vybaveným moderním arzenálem, porazily španělské loďstvo dne 1. května u Cavite, Filipíny, a 3. července v bitvě u Santiaga de Cuba. Španělští účastníci války, kteří ujišťovali svou vlast o rychlém vítězství, tak zůstali poníženi a poraženi. Dne 10. prosince 1899 byla podepsána mírová smlouva v Paříži, která je zavazovala k uznání nezávislosti Kuby a postoupení Portorika a Filipín Spojeným státům americkým.¹

Tato porážka byla pro Španělsko smrtícím úderem. Země se zdála být jako paralyzována a bez jakékoliv ostřejší odezvy jejích občanů. Nicméně několik mladých spisovatelů a intelektuálů cítilo potřebu postavit se lidem, kteří nesli za porážku zodpovědnost. Těmi nejdůležitějšími byli členové Generace 98.²

Nicméně název Generace 98 (*Generación del 98*) vznikl až v roce 1910, do té doby byli všichni považováni za modernisty. Tvořili ji zejména mladí spisovatelé, kteří přicházeli s novou a objektivnější vizí skutečnosti, novou interpretací španělské umělecké tradice, novým zájmem o španělskou krajinu a novým literárním stylem. Druhým směrem, kterým se ubíral duch těchto spisovatelů, byla naopak společenská a politická kritika. Generaci 98 tak můžeme shrnout jako skupinu mladých inovátorů, kteří se zajímali o regeneraci své země.³ A právě tím se lišili od modernistů, jejichž literární směr získal po vytvoření Generace 98 své vlastní vymezení a charakteristiku. Modernisté se věnovali zejména vědomému esteticismu, kráse jako maximálnímu ideálu a umění považovali za nejvyšší absolutno.⁴

Mezi nejdůležitější členy Generace 98 patřili zejména Ángel Ganivet, Miguel de Unamuno, Ramiro de Maeztu, Pío Baroja, Antonio Machado, Azorín, Ramón Pérez de Ayala, José Ortega y Gasset či Ramón Marían del Valle-Inclán.⁵

¹ SHAW, Donal. *La Generación del 98*. Madrid: Ediciones Cátedra, S. A., 1997, str. 14.

² Tamtéž, str. 14.

³ Tamtéž, str. 15-16.

⁴ Tamtéž, str. 18.

⁵ Tamtéž, str. 289-316.

2.1 Témata, o kterých psali spisovatelé Generace 98

Jedním z hlavních témat, kterým se věnovali spisovatelé Generace 98, je i téma Španělska. Co přesně si ale pod tímto pojmem představit? Pro každého může znamenat něco jiného. Někdo si představí ohromná území Pyrenejského poloostrova, kde se rozkládají města a vesnice, přírodu, pole a architekturu. Druhý si zase vybaví lid obývající toto území a vlastnosti pro něj typické, způsob života místních obyvatel a jejich kulturu. To vše jsou zásadní témata pro spisovatele považující se za členy Generace 98 a celkově pro literaturu vznikající ve XX. století.

Jak Miguel de Unamuno, tak Antonio Machado milují Španělsko, ale zároveň v něm vidí zemi plnou problémů. Například v Machadově próze se tento problém velmi brzy prezentuje formou kritiky společnosti a jejích zvyků, nicméně v jeho poezii se objevuje až mnohem později. Co se týče vztahu Miguela de Unamuna ke své vlasti, můžeme najít v knize od Aurory de Albornoz zmínku o díle *El Pensamiento político de Unamuno* od Eliase Díaze, které velmi dobře shrnuje postavení dona Miguela ke Španělsku. Veškerá tvorba Miguela de Unamuna je prý vášnivou meditací o Španělsku a starost o tuto zemi je určující známkou jeho myšlení. Unamuno analyzuje podstatné znaky španělské povahy a závist se zdá být, dle jeho názoru, hlavní příčinou osobních i národních špatností.⁶

Než se ale dostanu k samotné závisti, chtěla bych zmínit podrobněji i ostatní témata, ze kterých může závist vycházet.

2.1.1 Téma španělské krajiny a španělského člověka

Spisovatelé Generace 98 hluboce milují půdu své vlasti. Jejich zájem o krajinu můžeme označit za „objev“ této generace. Je velmi pravděpodobné, že don Miguel přispěl k Machadově zájmu nadnést myšlenku problematičtějšího vztahu mezi člověkem a krajinou, která ho obklopuje a ovlivnil také jeho sblížení se s přírodou. Pro Unamuna, Baroja, Azorína i Antonia Machada je krajina jakousi bránou k duši samotného Španělska.⁷ Je však nutné zmínit, že spisovatelé Generace 98 psali zejména o té krajině, kterou sami dobře znali, tedy o Kastilii a proměnili ji tak v jakýsi symbol. Popis španělské krajiny se vyskytuje například v dílech *En torno al casticismo* (*Podstata španělství*) nebo *Andanzas y visiones españolas* (*Španělské toulky a pohledy*) od Miguela de Unamuna či v souboru poezie Antonia Machada známém jako *Campos*

⁶ ALBORNOZ, Aurora de. *La presencia de Miguel de Unamuno en Antonio Machado*. Madrid: Editorial Gredos, S. A., 1968, s. 114-115.

⁷ Tamtéž, s. 134-137.

de Castilla (Kastilské pláň). Součástí této sbírky je i balada *La Tierra de Alvargonzález (Zem Alvara Gonzáleze)*, kde je téma španělské země úzce spojené s již zmíněnou závistí.

A nyní bych se ráda věnovala tématu španělského člověka. Za dávnou historií, za životem vesnic a měst a za krajinou je vždy hlavní starostí spisovatelů Generace 98 člověk. Tomuto venkovanovi, který obdělává půdu, kde žije a pracuje od úsvitu do soumraku, spisovatelé 98 říkají „El hombre de la tierra“ nebo „héroe de la tierra“. Hory a řeky formují jeho ducha.⁸ Tuto osobu, folklórní postavu, popisuje Unamuno jako bytost z masa a kostí, která trpí a pracuje na kastilské půdě. Později, v díle *En torno al casticismo*, syntetizuje své postřehy a píše i o způsobu života, zvycích, zálibách, rozptýleních, vášních a hříších toho, jenž tvoří součást Španělska. „El hombre de la tierra castellana“ se neseskupuje ve městech, ale naopak, shromažďuje se v malých vesničkách a formuje kompaktní skupiny izolované jednu od druhé. I na polích pracuje každý zvlášť, teprve až se setmí, po celodenní, ničím nepřerušené práci, se lidé sejdou a zpívají monotónní písně. Ve zkratce, „el hombre de la tierra“ je člověk tichý a mlčenlivý.⁹

2.1.2 Téma emigrace

Speciálním případem, ke kterému ale docházelo mezi venkovskou třídou poměrně často, je emigrace. Miguel de Unamuno se v mnoha dílech zabýval lidmi, kteří byli nuceni opustit svou zemi, aby našli znovu své štěstí. V roce 1913 poslal don Miguel Antoniu Machadovi báseň *Bienaventurados los pobres*, kde je téma emigrace úzce spojeno s problémem špatného přerozdělování půdy. Toto téma se brzy objevuje také v próze Unamuna, ale to vše až po Machadově publikaci sbírky *Campos de Castilla*. Je pozoruhodné, že tak, jak zapůsobila báseň *Bienaventurados* na Machada, tak zase mnoho básní z *Campos de Castilla* udělalo hluboký dojem na Unamuna, i když byly postaveny na úplně stejném tématu.¹⁰ Téma emigrace se vyskytuje například v Machadově básni *La tierra de Alvargonzález*, konkrétně v části *El Viajero*. Právě příjezd tohoto cestovatele (viajero) je popsán v druhé sloce:

Los dos hermanos oyeron	(Bratři slyší od vrat lomož
una aldaba a la puerta,	halasného zabušení
y de una cabalgadura	a zvonění koňských kopyt,
los cascós sobre las piedras.	dusajících na kamení.
Ambos los ojos alzarón	Oba vzhlednou, oči plné

⁸ ALBORNOZ, Aurora de. Op. cit., s. 181.

⁹ Tamtéž, s. 182.

¹⁰ Tamtéž, s. 185.

Llenos de espanto y sorpresa.	úděsu a překvapení.
-¿Quién es?, responde- gritaron-	„Kdo je?“ křičí. „Kdo je? Promluv!“
-Miguel- respondieron fuera.	„Miguel,“ ozvalo se zvenčí.
Era la voz del viajero	Poznali hlas svého bratra,
que partió a lejanas tierras. ¹¹	který zmizel v cizích zemích.) ¹²

Machado má k postavě „viajera“ velmi úzký osobní vztah, a to nejen proto, že jeho rodina oplývala emigranty, kteří hledali své štěstí v koloniích, ale také díky sociálnímu dopadu, který měl ve své době exodus rolníků do Ameriky, jenž velkou měrou přispěl k vyliďňování španělského venkova.¹³ Z Machadových příbuzných, pro které byla Amerika zemí nových příležitostí, emigroval například jeho dědeček, a to ve třicátých letech XIX. století do Guatemaly, kde se mu skutečně začalo dařit a nabyl jmění. Poté odešel i otec do Portorika a bratr Joaquín Machado. Ti už ovšem takové štěstí neměli a své finanční problémy v Novém světě nevyřešili.¹⁴ Hlavním důvodem emigrace španělského obyvatelstva do Ameriky byla tedy, jak si lze domyslet, chudoba.

V díle *La tierra de Alvarogonzález* je cestovatelem, který se vrací domů, nejmladší a nejprůbojnější ze tří synů Alvara Gonzáleze. Po vraždě otce se bohatý vrací do Španělska. Aby pomohl svým bratrům, koupí od nich americkým zlatem půdu a začne ji úspěšně obdělávat. Úspěchy nejmladšího z bratrů, bohatého emigranta, vyvolají u jeho bratrů závist.

Unamuno i Machado mají stejný pohled na věc týkající se „hombre de tierra“. V tvorbě dona Miguela se toto téma objevuje dříve, ale don Antonio zase pozoroval postavy více zblízka, většinou psal o lidech, které sám osobně znal.¹⁵

A nyní už k samotnému tématu závisti.

¹¹ MACHADO, Antonio. *Obras completas I*. Barcelona: RBA, 2005, s. 529.

¹² MACHADO, Antonio. *Kastilské pláně*. Přel. Jan Vladislav. Host: Praha, 1962, s. 87.

¹³ FLORES, Francisca González. America en la España de Antonio Machado: la presencia y función de Ultramar en “Soledades. Galerías. Otros poemas y Campos de Castilla“. *Hispanic Review*, 2012, vol. 80, no. 1, s. 90. [online] [cit. 2018-02-04] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/41472647>>

¹⁴ Tamtéž, s. 88.

¹⁵ ALBORNOZ, Aurora de. Op. cit., s. 196.

3 Úvod do tématu závisti

Obyvatelé španělského venkova bývají v této době velmi kritizováni pro svou zaostalost, která se projevuje například závistí a nesolidarností. Španělsky se tento nedostatek lidskosti a bratrství nazývá „el cainismo“ a představuje jednu z nejhorších národních neřestí.

Dle *Slovníku spisovné češtiny* je závist „pocit krajní nelibosti při úspěchu a štěstí druhého“. *Cambridge dictionary* nabízí definici: „závist je pocit, kdy si přejete mít něco, co vlastní někdo jiný“. Dokonce se o ní vyjádřil i Sokrates: „Závist je dcerou pýchy, původcem vraždy a pomsty, elementem, který dává vzniknout tajným zločinům a věčným trýznitelem všech ctností. Závist znečišťuje duši. Je jedem, který požírá maso a vysušuje kostní dřeň.“¹⁶

Jak je patrné, závist se nepovažuje za nic dobrého. Je však hříchem velmi častým a téměř všichni lidé světa se s ním potýkají. Nejsmutnější ovšem je, že jen málokdo to přizná.

3.1 Závist a její biblické kořeny

Pokud chceme analyzovat závist od samého počátku, je nutné zmínit Bibli. Právě v ní se dočítáme o první vraždě motivované závistí. Jedná se o příběh Kaina, rolníka, a Ábela, pastýře ovcí. Dle vyprávění v Genesis byly Ábelovy oběti přijaty, zatímco Kainovy ne. Toto neodůvodněné boží upřednostnění Ábela před jeho bratrem mělo za následek smrt jednoho z nich.¹⁷

I poznal člověk svou ženu Evu a ta otěhotněla a porodila Kaina. Tu řekla: „Získala jsem muže, a tím Hospodina.“ Dále porodila jeho bratra Ábela. Ábel se stal pastýřem ovcí, ale Kain se stal zemědělcem. Po jisté době přinesl Kain Hospodinu obětní dar z plodin země. Také Ábel přinesl oběť ze svých prvorozených ovcí a z jejich tuku. I shlédl Hospodin na Ábela a na jeho obětní dar, na Kaina však a na jeho obětní dar neshlédl. Proto Kain vzplanul velikým hněvem a zesinal v tváři. I řekl Hospodin Kainovi: „Proč jsi tak vzplanul? A proč máš tak sinalou tvář? Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš

¹⁶ Vlastní orientační překlad, originál: “Envy is the daughter of pride, the author of murder and revenge, the begetter of secret sedition, the perpetual tormenter of virtue. Envy is the filthy slime of the soul; venom, a poison, Quicksilver, which consumeth the flesh and drieth up the bones.” SINCLAIR, W M, Venerable. *Spiritual dangers: envy. Quiver*. 1897, vol. 32, no. 543, s. 212. [on-line] [cit. 2019-07-09] Dostupné z: <<https://search.proquest.com>>

¹⁷ MARBÁN, Jorge A. Unamuno y Lord Byron: Dos Tratamientos Distintos de un Tema Bíblico. *South Atlantic Bulletin*. 1976, vol.41, no. 2, s. 34. [on-line] [cit. 2017-04-06] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/3198797>>

nad ním vládnout.“ I promluvil Kain ke svému bratru Ábelovi... Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej.¹⁸

Kain byl za svůj hřích, kterého se dopustil na bratrovi, potrestán. Bůh ho vypudil ze země a označil znamením, aby jej nikdo, komu se ho podaří najít, nemohl zabít. Kdyby tak někdo učinil, unikl by Kain svému trestu.

Proč ale Bůh přijal pouze Ábelovu oběť? Existuje teorie, podle níž si Bůh uvědomil, že Kain obětoval svůj dar s neochotou (dle Bible byl ale Kain první, kdo oběť nabídl) a přinesl pouze obyčejné ovoce ze své sklizně, zatímco Ábel mu dal to nejlepší ze stáda (opět na to není ve Starém zákoně přímo poukázáno).¹⁹ Joseph Campbell zase poukazoval na to, že Hebrejci byli pastýři, a proto Bůh upřednostnil Ábela. Také jejich příběh přirovnává k mýtům tropických plantážnických kultur, ve kterých se po vraždě stává půda úrodnou. Tyto mýty ale neobsahují nic o pádu muže vědomého si svého hříchu a ani o vyhnanství, kterému se vrahovi dostane. Množství různých teorií snažících se odpovědět na tuto otázku jen dokazuje, že nikdo neuspěl v proniknutí do nepochopitelných aspektů příběhu.²⁰ Co když ale Bůh žádný důvod k nepřijetí Kainovy oběti neměl a učinil tak jen proto, aby na zem přivedl závist?

Téma závisti se nevyskytuje pouze ve třetí části Genesis, ale najdeme ho i v jiných částech samotné Bible. Například v Genesis 30: „Když Ráchel viděla, že Jákobovi nerodí, *žárlila* na svou sestru a naléhala na Jákoba: „Dej mi syny! Nedáš-li, umřu.““ V další ukázce vystupuje Josef, kterého otec Izrael miloval více než zbytek svých synů. „Bratři na něho *žárlili*, ale otec na to nepřestával myslet.“²¹ V Žalmech je to například ukázka: „V táboře žárlili na Mojžíše, na Árona, jenž byl Hospodinův svatý;“²² Nejvíce se o tématu závisti píše v Příslovích: „Nezávid' zlým lidem a nedychti

¹⁸ Genesis, IV, 1-8. Český ekumenický překlad Bible [on-line] [cit. 2019-06-12] Dostupný z: <<http://biblenet.cz/>>

¹⁹ HOROWITZ, Renee B. Cain and Abel as Existentialist Symbols for Unamuno and Hesse. *Papers on Language and Literature*. 1980, vol. 16, no. 2, s. 174-175. [on-line] [cit. 2019-07-09] Dostupné z: <<https://search.proquest.com>>

²⁰ Tamtéž, s. 175.

²¹ Genesis XXXVI, 11. Český ekumenický překlad Bible [on-line] [cit. 2019-06-12] Dostupný z: <<http://biblenet.cz/>>

²² Žalmy CVI, 16. Český ekumenický překlad Bible [on-line] [cit. 2019-06-12] Dostupný z: <<http://biblenet.cz/>>

být s nimi, neboť jejich srdce rozjímá, jak připravit zhoubu, a jejich rty mluví, aby potrápily.“²³ nebo „Nezávid' násilníkovi, žádnou z jeho cest si nezvol.“²⁴

V Bibli existuje mnoho příkladů závisti, které nám odpovídají na otázky s ní spojené. V Exodu se dozvídáme, jestli je závidět hřích a v Evangelii podle Marka zase odkud se vlastně závist bere. Křesťanské náboženství považuje závist za nemoc rozšířenou po celém světě. Bůh ji však netoleruje, a proto by jí neměli trpět ani jeho synové a dcery. Být závistivým nás totiž může stát život.²⁵

A nyní se pojďme zaměřit přímo na téma závisti v tvorbě našich dvou spisovatelů.

²³ Přísloví XXIV, 1-2. Český ekumenický překlad Bible [on-line] [cit. 2019-06-12] Dostupný z: <<http://biblenet.cz/>>

²⁴ Přísloví III, 31. Český ekumenický překlad Bible [on-line] [cit. 2019-06-12] Dostupný z: <<http://biblenet.cz/>>

²⁵ HOROWITZ, Renee B. Op. cit., s. 174-183.

4 Miguel de Unamuno

Miguel de Unamuno se narodil 29. září 1864 v Bilbau, kde žil až do roku 1880. Ve svých šestnácti letech se rozhodl odejít studovat do Madridu na Filozofickou fakultu. Stejně jako Ganimet byl výborným studentem. Titul bakaláře získal již v roce 1883 a doktorát o rok později. Po získání titulu se vrátil zpět do Bilbao a pracoval jako profesor na univerzitě. Psal zde i pro místní noviny a publikoval články. V roce 1891 se oženil s Conchou Lizárraga a v červnu přijal místo profesora řečtiny na univerzitě v Salamance, kde strávil největší část svého života. V roce 1900 byl, i přes svou reputaci levicového intelektuála, jmenován jejím rektorem. Od té doby se Unamuno stává veřejně známou a váženou osobou. Bylo mu nabídnuto místo na Ministerstvu školství, které ovšem odmítl, a dokonce nevstoupil ani do Ortegovy „Liga de Educación Política Española“, mezi jejíž členy patřil například Maeztu, Antonio Machado nebo Peréz de Ayala.²⁶

Zlom přichází v roce 1914, kdy mu jeho úřad vláda z politických důvodů odebrala.²⁷ To způsobilo rozdělení veřejnosti na dvě skupiny, Unamunovi zastánce a odpůrce. V roce 1920 byl odsouzen k šestnácti letům vězení za urážku krále, nicméně k výkonu trestu nikdy nenastoupil. Jeho nepřátelství k monarchii pokračovalo a kvůli opakovaným útokům na diktátora Prima de Riveru byl roku 1924 propuštěn z katedry a vyhnán do exilu na ostrov Fuerteventura. Odtud se mu podařilo uprchnout do Francie a stát se tak živým symbolem opozice proti režimu.²⁸

Po pádu diktátora Rivery se v roce 1930 Unamuno vrací zpět do Španělska a opět se stává rektorem Univerzity v Salamance. Po nastolení republiky byl zvolen členem nového parlamentu. Brzy však ztratil iluze a vrátil se ke své práci na univerzitě.²⁹ Dne 31. prosince 1936, několik měsíců po propuknutí občanské války, zemřel Miguel de Unamuno v Salamance, která v té době byla okupována falangisty.³⁰

Dvě hlavní události, které ovlivnily formaci Miguela de Unamuna, byly ztráta náboženské víry za studií v Madridu a jeho dočasné přijetí marxistického socialismu,

²⁶ SHAW, Donald. Op. cit., s. 72.

²⁷ BĚLIČ, Oldřich. *Dějiny španělské literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 179.

²⁸ SHAW, Donald. Op. cit., s. 73.

²⁹ Tamtéž, s. 73.

³⁰ BĚLIČ, Oldřich. Op. cit., s. 179.

jehož dogmatismus poté odhodlaně odmítá. Například ve své knize *En torno al casticismo* se Unamuno vzdaluje od marxismu a zaobírá se opět tématem Španělska.³¹

Nejvíce se tedy Unamuno věnuje ve své tvorbě esejům. Mezi nejznámější sbírky patří už zmíněná *En torno al casticismo* (Podstat španělství), *Vida de don Quijote y Sancho* (Život dona Quijota a Sancha), *Contra esto y aquello* (Proti tomu i onomu), *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos* (Tragický pocit života v lidech a v národech) či *La agonía del cristianismo* (Agonie křesťanství). Zabývá se v nich různými tématy, nicméně těmi nejdůležitějšími okruhy jsou problematika Španělska a filozofie.³²

Co se týče poezie, napsal několik sbírek, například *Poesías* (Básně), *Romancero del destierro* (Romance z vyhnanství) a další. Jde o básně spíše prosté, bez větší zdobnosti, obsahující hluboké myšlenky a cit.³³ Tak tomu bylo u všech spisovatelů Generace 98 a zejména u Antonia Machada.

Miguel de Unamuno byl úspěšný i v románové tvorbě. Věnuje se v ní zejména niternému životu hlavních postav, čímž ničí tradiční strukturu románu a vytváří nový žánr *nivola*. Jeho vznik je popsán v díle *Niebla* (Mlha). Dalšími známými romány dona Miguela jsou *Paz en la guerra* (Mír ve válce), *Amor y pedagogía* (Láska a pedagogika) o pozitivismu nebo právě *Abel Sánchez*, zabývající se lidskou závistí a nenávistí, kterou v této práci analyzuji.³⁴

Jisté je, že Miguel de Unamuno je považován za hlavu Generace 98 a jednoho z nejvýznamnějších představitelů španělské literatury moderní doby. Pojdme se nyní podívat, jaký význam mělo v jeho tvorbě téma závisti.

³¹ SHAW, Donald. Op. cit., s. 73-75.

³² BĚLIČ, Oldřich. Op. cit., s. 179.

³³ Tamtéž, s. 180.

³⁴ Tamtéž, s. 181.

4.1 Závist v tvorbě Miguela de Unamuna

Unamuno, stejně jako mnozí další spisovatelé na počátku XX. století, narazil na téma závisti. Znepokojení, které tato emoce vyvolává, ji dostává mezi aktuální témata španělské literatury té doby. Nicméně v Unamunově případě na ni narážíme tak často, až by se dalo říct, že se nejedná pouze o zneklidnění, ale posedlost. Tato skutečnost nás vede k podezření, že existuje nějaká osobní zkušenost v životě dona Miguela, která ho vedla k napsání tolika stránek věnovaných úvahám o závisti a o všech jejích podobách.³⁵

Je možné, že téma závisti přivedla do života Miguela de Unamuna jeho ovdovělá matka, která synovi věnovala veškerou mateřskou lásku, jež však s sebou nesla i tendenci k přehnaným majetnickým sklonům.³⁶ Z jeho dětství pak mohla přispět k rozvoji závisti ještě jedna skutečnost. Miguel de Unamuno měl bratra Félix, trochu podivného starého mládence, který se se slávou rodiny nedokázal vypořádat. Margaret Rudd ho zmiňuje své knize *The Lone Heretic* a říká, že ze všech čtyř bratrů právě Félixovi, třetímu v pořadí, přálo štěstí nejméně. Vypadá to, že nepatřil k nejchytřejším a někteří lidé ho dokonce nazývali hlupákem. To stačilo k tomu, aby vycítil rozdíl mezi sebou a svým bratrem Miguelem. Doted' se prý v Bilbau vypráví o oslavě k uvítání Miguela de Unamuna, když se v roce 1930 vracel z Hendaye do Salamancy. Jeho bratr Félix se tehdy procházel před vlakovým nádražím, zatímco měl na klobouku cedulku s nápisem „Nemluvte mi o mém bratrovi“.³⁷

Přestože se Miguel de Unamuno většinou snažil skrývat bolestné detaily ze svého dětství, uvědomil si, že jediným způsobem, jak se osvobodit od následků těchto špatně potlačených vzpomínek, bylo prožít je a zakusit v celé své úplnosti prostřednictvím literární tvorby.³⁸ V prologu k dílu *La tía Tula (Teta Tula)* píše:

En mi novela *Abel Sánchez* intenté escarbar en ciertos sótanos y escondrijos del corazón, en ciertas catacumbas del alma, adonde no gustan descender los más de los mortales.

³⁵ MCGAHA. Michael D. Abel Sánchez y la envidia de Unamuno. *Cuadernos de la Cátedra Miguel de Unamuno*. 1971, no. 21, s. 91 [on-line] [2019-06-11] Dostupné z: <https://gredos.usal.es/bitstream/handle/10366/120273/ccmu21_1971_0006.pdf;jsessionid=A7292FCBD58B5469C588126C8C683DDE?sequence=1>

³⁶ Tamtéž, s. 93.

³⁷ Tamtéž, s. 93-94.

³⁸ Tamtéž, s. 94.

Creen que en esas catacumbas hay muertos, a los que lo mejor es no visitar, y esos muertos, sin embargo, nos gobiernan. Es la herencia de Caín.³⁹

(V románu *Abel Sánchez* jsem se pokusil hrabat v určitých podzemních skrýších srdce, v jistých katakombách lidské duše, kam většina smrtelníků nerada vstupuje. Věří, že v těchto katakombách jsou mrtví, které je lepší nenavštěvovat, ale tito mrtví nás však ovládají. Jsou Kainovým dědictvím.)⁴⁰

Aurora de Albornoz ve své knize *La presencia de Miguel de Unamuno en obra de Antonio Machado* píše, že téma závisti a zjevení Kaina, který symbolizuje závist, se vyskytuje velmi brzo v Unamunově tvorbě.⁴¹ V jeho dílech se mu problém závisti jako utrpení člověka a všech lidí ukazuje dříve než závist jako vlastnost celého národa. Unamuno vidí tento problém ve všech svých podobách a zamýšlí proniknout až k jeho nejtemnější podstatě. Vyvrcholením jeho hledání je nejspíše vytvoření Joaquína Monegra, hlavní postavy z díla *Abel Sánchez*. Téma závisti související se španělskou krajinou a zosobněné v postavě Kaina se ale poprvé objevuje v eseji *La Flecha* z knihy *Paisajes*.⁴²

V průběhu několika let ten dobrý i ten špatný, závistivec i ten, kterému je záviděno, jsou tradičně symbolizováni, jak už bylo zmíněno, postavami Kaina a Ábela. Kain je muž fixovaný na krajinu, rolník a zakladatel prvního města, la ciudad de Henoc. Ábel je ten dobrý, poražený a mrtvý pastýř. V eseji *La Flecha* Unamuno píše, že Kristus žije na venkově a užívá si svobodného nebe, stejně jako pastýři. Lze si tedy všimnout, že kromě protikladů Kain a Ábel, město a venkov, rolník a pastýř, existuje ještě jeden: Kain a Kristus.⁴³ K této opozici se vrátím později v kapitole o Antoniu Machadovi.

Unamuno za svůj život učinil tři hlavní objevy týkající se Kaina, Ábela a tématu závisti. Prvním je zdůraznění, že španělský lid je „abelity“, ne „kainity“, neboť „abelitové“ vyhnali rolníky, „kainity“, ze Španělska. Za druhý objev považuji odhalení, že španělský lid je jako celek hluboce závistivý. Ve třetím pak vysvětluje, že kdyby Kain nezabil Ábela, zabil by Ábel Kaina, což je věta, která se stává jedním z hlavních témat divadelní hry *El Otro* a zmíněna je i v díle *Abel Sánchez*, jak ještě uvidíme.⁴⁴

³⁹ UNAMUNO, Miguel de. *La tía Tula*. Madrid: Ediciones Cátedra, S. A., 1988a, s. 72.

⁴⁰ Vlastní orientační překlad.

⁴¹ ALBORNOS, Aurora de. Op. cit., s. 208.

⁴² Tamtéž, s. 209.

⁴³ Tamtéž, s. 209-210.

⁴⁴ Tamtéž, s. 210.

4.1.1 La envidia hispánica

V eseji *La envidia hispánica*, napsané v roce 1909, odkazuje Miguel de Unamuno na knihu *Pueblo enfermo* od bolivijského spisovatele A. Arguedase. Ta popisuje život lidí na vesnici velmi vzdálené od ostatních. Lidé v těchto maloměstských společenstvích žijí monotónním způsobem života, řídí se svými zvyky a jsou jakoby uvězněni v rutině. Na takovýchto osamocených vesnicích, kde se všichni vzájemně znají, se dle Arguedase stává středem pozornosti soukromý život jedince. Každý občan je svědkem a soudcem událostí týkajících se jeho souseda. A právě v takových společenstvích můžeme zpozorovat výskyt závisti, která se nám prezentuje prostřednictvím chování místních obyvatel, kteří se nejsou schopni radovat z úspěchu ostatních a využívají zejména pomluv jako zbraní ve vzájemném boji.

Unamuno také komentuje Arguedasovu čtvrtou kapitolu, ve které zmiňuje, že u od sebe vzdálených osad, mezi kterými lze najít mnoho etnických rozdílů, je velmi patrný duch netolerantnosti, nenávisti. Ramiro de Maeztu, autor prologu k dílu *Pueblo enfermo*, několikrát opakuje, že nenávist je jednou z nejvýznačnějších vlastností španělského venkova. Lidé se tu nedokážou vzájemně snést, dokonce nesnesou ani sami sebe. Arguedas pak dodává: „Todo el que triunfa en cualquier esfera engendra en otros, no sólo odio violento, sino una envidia incontenible, o mejor, la envidia genera el odio.“⁴⁵ („Každý, kdo je úspěšný v nějaké oblasti, nevyvolává v ostatních pouze prudkou nenávist, nýbrž nezadržitelnou závist. Nebo, lépe řečeno, závist generuje nenávist.“)⁴⁶ Unamuno poté navazuje svými slovy: „¡La envidia! Ésta, ésta es la terrible plaga de nuestras sociedades; ésta es la íntima gangrena del alma española... Es la envidia, es la sangre de Caín más que otra cosa lo que nos ha hecho descontentadizos, insurrectos y belicosos. La sangre de Caín, sí, la envidia.“⁴⁷ („Závist! To je ta příšerná pohroma našich společenství, to je ta vnitřní gangréna španělské duše... Je to závist, Kainova krev, co nás více než cokoli jiného dělá věčně nespokojenými, agresivními, vzbouřenci. Kainova krev, ano, závist.“)⁴⁸ Dle jeho názoru poté závist přenesli do hispanoamerických vesnic jejich dědové, a právě tam se jí začalo dařit a rozšířila se ještě více než ve Španělsku. Zmiňuje například Carlose Reylese, uruguayského esejistu, a jeho román *La raza de Caín*. Tuto myšlenku, že obecně lidé hispánského původu jsou závistiví bez ohledu na skutečnost, zda jsou ze Španělska či Latinské Ameriky, shrnuje následujícími slovy: „Somos, colectivamente, unos envidiosos;

⁴⁵ UNAMUNO, Miguel de. *Ensayos*. Madrid: Aguilar, S. A. de Ediciones, 1951, str. 409.

⁴⁶ Vlastní orientační překlad.

⁴⁷ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1951, s. 409.

⁴⁸ Vlastní orientační překlad.

los somos nosotros, los hispanos de aquende el Atlántico; lo sois vosotros, los de allende.“⁴⁹
(„Všichni společně jsme závistivci; jsme to my, Španělé z této strany Atlantiku; jste to vy, ti z druhé.“)⁵⁰

Důležité je zmínit i otázku týkající se původu samotné závisti. Miguel de Unamuno je přesvědčen, že závist vzniká z duchovní zahálky. Kdysi vyjádřil svůj obdiv vůči jednomu veleváženému muži a řekl mu, že na něm nikdy nezpozoroval ani nejmenší náznak závisti. Muž odpověděl, že nemá čas závidět. Tolik ho znepokojuje cesta, kterou má pod svýma nohama a tolik ho trápí, kam ho zavede, že se ani nemůže dívat po cestách druhých, natož vidět, zdali v nich pokročili přibližně stejně jako on v té své.⁵¹

La envidia es hija de la superficialidad mental y de falta de grandes preocupaciones íntimas... La envidia, que es hija de la ociosidad espiritual, es compañera del dogmatismo... La envidia es la roña íntima de los conventos... La paz y la democracia engendran la envidia. El mejor remedio contra la envidia es la guerra. Pero entiéndase bien que la guerra más eficaz es la que uno trama contra sí mismo, la guerra contra el misterio de nuestra vida y de nuestro destino.⁵²

(Závist je dcera duševní povrchnosti a nedostatku větších niterných starostí... Závist, která je dcerou duchovní zahálky, je společnící dogmatismu... Závist je vnitřní špína klášterů... Závist vzniká z míru a demokracie. Nejlepším prostředkem proti závisti je válka. Nicméně je důležité si uvědomit, že nejvíce účinná je válka, kterou člověk spřádá sám proti sobě, válka proti záhadě našeho života a osudu.)⁵³

Takto Unamuno shrnuje svůj postoj k tématu závisti. Ve své eseji považuje závist za vlastnost typickou pro lid obývající venkov a odlehlá města či vesnice, pro lid, jenž nemá na práci nic lepšího než pozorovat, co dělají ostatní, pro lid, který nemá vlastní cíle, kterých by chtěl dosáhnout a který žije každodenní rutinou. Ze zrodu závisti pak obviňuje také církve a demokracii. Právě v této eseji se setkávají obě témata, o kterých jsem mluvila na začátku práce, a to přesně v kapitole o hlavních tématech, kterými se Generace 98 zabývala. Dochází zde tedy ke spojení španělského venkova a člověka. A právě pomocí závisti, která z těchto témat vychází, Unamuno nastiňuje jeden z nejvýznamnějších problémů Španělska a snaží se jím vyřešit vážnou národní situaci.

⁴⁹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1951, s. 409.

⁵⁰ Vlastní orientační překlad.

⁵¹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1951, s. 412.

⁵² Tamtéž, s. 412.

⁵³ Vlastní orientační překlad.

4.1.2 Abel Sánchez

Abel Sánchez je jeden z nejdůležitějších a nejznámějších románů Miguela de Unamuna, napsaný v roce 1917. Jedná se o relativně krátkou knihu, v níž autor vypráví život a utrpení hlavního hrdiny, Joaquína Monegra. Zaměřuje se především na vnitřní pocity této postavy, která zde zosobňuje biblického Kaina, a na neustálý pocit závisti, který ho provází celým životem a způsobuje mu tak mnoho problémů. „*Una historia de pasión*“, tak zní podtitul románu, v překladu, „*Příběh jednoho utrpení*“. Utrpení Joaquína Monegra, které je způsobeno právě závistí a jeho neschopností překonat ji.

Základem Unamunova románu *Abel Sánchez* je *Confesión (Zpověď)* Joaquína Monegra, kterou psal své dceři. Podle Josého Luise Abellána se jednalo o stránky, které samotný Miguel de Unamuno napsal v různých obdobích svého života, když přemýšlel o tématu závisti.⁵⁴ Tyto stránky nám podávají vysvětlení toho, proč se Joaquín chová tak, jak se chová a proč cítí to, co cítí. Části samotné *Zpovědi* jsou pak v textu uváděny v uvozovkách.

Román *Abel Sánchez* je vlastně Unamunovou literární verzí biblického příběhu Kaina a Ábela. Ten tvoří jádro románu, které čtenář potřebuje znát, aby mu byl schopen správně porozumět. Jak zmiňuje José Luis Abellán, celá kniha není nic jiného než meditací o již zmíněném mýtu biblických bratrů. Ten poskytuje čtenáři klíč k hlubšímu porozumění Unamunova díla.⁵⁵

Román *Abel Sánchez* a biblický příběh se shodují hned v několika aspektech. Jako první je patrné použití jména Ábel Sánchez, který zde zastupuje Ábela z Bible. Z knihy se zdá, že Miguel de Unamuno se spíše ztotožňuje s druhou hlavní postavou, Joaquínem Monegrem, který zde reprezentuje Kaina. Proč tedy pojmenoval román právě po Ábelovi, a ne po postavě, se kterou se cítí být více spřízněný? José Luis Abellán vysvětluje, že to nelze brát jinak než jako pokus o vzdálení se čtenáři.⁵⁶ Unamuno dokonce považuje Kaina za Ábelovu oběť. Ábel se nikdy nestaral o Joaquínovo utrpení a celkově byl vůči utrpení ostatních lidí lhostejný. Jejich odlišné přístupy můžeme zpozorovat například ve XXIII. kapitole, která vypráví o žebrákovi z Aragónu, otci pěti dětí, jenž neustále prosil své známé o půjčku. Oba mu sice přispějí, ale Joaquín se na rozdíl od Ábela zajímá i o jeho potíže. Ábel s ním naopak nemá trpělivost, nazývá ho povalečem a lhářem.⁵⁷ Joaquína tento Ábelův nezájem o ostatní a zejména o jeho samotného

⁵⁴ ABELLÁN, José Luis. Introducción. In *Abel Sánchez*. Madrid: Editorial Castalia, S. A., 1990, s. 11.

⁵⁵ Tamtéž, s. 16.

⁵⁶ Tamtéž, s. 18.

⁵⁷ HOROWITZ, Renee B. Op. cit., s. 177.

rozčiluje. Jednoho dne si dokonce najímá služku, která dříve pracovala v domě Sánchézů, a vyzvídá, zdali se tam o něm nemluví.

Další shodu s Biblií můžeme najít ve vztahu Joaquína Monegra s Ábelem Sánchezem. Sice nejsou pokrevními bratry, jako je tomu u Kaina a Ábela, ale znají se už od dětství, vyrůstají spolu a dá se říct, že jsou přáteli od narození. Vztah mezi nimi se velmi podobá tomu, co mezi sebou mají skuteční příbuzní.⁵⁸

Dokonce i povolání obou protagonistů má do jisté míry něco společného se zaměstnáním biblické dvojice. Unamunův Ábel není pastýřem, ale umělcem, což je profese, která závisí na dobrém nápadu, zatímco Joaquín se stal lékařem. To vyžaduje mnoho úsilí a neustálou činnost, stejně jako práce zemědělce Kaina.⁵⁹ Stejně jako v Bibli, i v Unamunově románu se Joaquín (Kain) dřel mnohem více než Ábel, ale ani zdaleka nedosáhl takového úspěchu jako on. Joaquín se o této nespravedlnosti vyjadřuje ve své *Zpovědi*: „Nada le costaba a Ábel criar sus ovejas, como nada le costaba a él, al otro, hacer sus cuadros; ¿pero a mí? a mí me costaba mucho diagnosticar las dolencias de mis enfermos.“⁶⁰ („Nic nestála Ábela péče o jeho ovečky, stejně jako toho druhého Ábela zase nic nestálo malovat obrazy; kdežto mě, mě diagnózy chorob mých pacientů stály mnoho námahy.“)⁶¹

Co se týče smrti Ábela, opět si lze všimnout autorova odkazu na část Bible. V Unamunově románu Ábel umře v rukou Joaquína (dokonce pak tvrdí, že ho opravdu zabil) nicméně nám je jasné, že se nejedná o vraždu, nýbrž záchvat anginy pectoris. Jak to bylo ale v Bibli? Kain sice Ábela skutečně zabil, ale mohl si být dopředu vědomý následků, jež jeho čin přinese? Nejednalo se snad o první vraždu v dějinách lidstva? Kain tak nemohl přesně vědět, co způsobí, když se do té doby se smrtí ještě nikdo nesetkal.⁶² Příběh Kaina a Ábela je vlastně prvním projevem smrtelnosti v Bibli. A tuto smrtelnost neodhalilo nic jiného než závist, která oba Kainy motivovala k činům, kterých se dopustili.

A nyní se pojdme přesunout od mýtu Kaina a Ábela k samotnému tématu závisti v díle *Abel Sánchez*. Hlavními hrdiny románu jsou tedy dva kamarádi, Joaquín Monegro a Ábel Sánchez. Znali se už od dětství, vyrůstali spolu a již od mala ohrožoval jejich přátelství pocit, který s postupem času narůstal uvnitř Joaquína s neuvěřitelnou intenzitou. Pocit závisti. Ve své *Zpovědi* okomentoval událost z dětství slovy: „Ya desde entonces era él simpático, no sabía por

⁵⁸ MARBÁN, Jorge A. Op. cit., s. 34.

⁵⁹ ABELLÁN, José Luis. Op. cit., s. 16-17.

⁶⁰ UNAMUNO, Miguel de. *Abel Sánchez*. Segunda edición. Madrid: Editorial Castalia, S. A., 1990, s. 94.

⁶¹ UNAMUNO, Miguel de. *Abel Sánchez*. Přel. Jana Zuluetová-Cahová. Host: Praha, 1988b, s. 48-49.

⁶² HOROWITZ, Renee B. Op. cit., s. 176.

qué, y antipático yo, sin que se me alcanzara mejor la causa de ello, y me dejaba solo.”⁶³ („Už tehdy byl sympatický on, a nevěděl jsem proč, a nesympatický jsem býval já, a přitom jsem plně nechápal, čím to je, a všichni mě opouštěli.“)⁶⁴ Joaquína jeho osamělost trápila, vždy se snažil vtipného a mezi lidmi oblíbenějšího kamaráda předčít ve všech směrech. „Además, por más que procuraba aventajar al otro en ingenio y donosura no lo conseguía. Sus chistes no eran reídos, y pasaba por ser fundamentalmente serio.”⁶⁵ („Ostatně, přestože se snažil vyniknout nad svým přítelem důvtipem a duchaplností, ani trochu se mu to nedařilo. Jeho vtipům se nikdo nesmál, považovali ho v podstatě za vážného člověka.”)⁶⁶

Tuto Ábelovu vlastnost mít u ostatních úspěch Joaquín postrádal, a to mělo za důsledek zrod závidění, kterou pak pociťoval zbytek svého života. Tento nepříjemný pocit v dospělosti znásobila záležitost týkající se dívky Heleny. Helena byla Joaquínova sestřenice, do které byl údajně zamilovaný. Nicméně jeho chování nám naznačuje, že k ní necítil pravou lásku, nýbrž pouze nedokázal unést či tolerovat fakt, že by mohla chtít za muže někoho jiného než jeho samotného.⁶⁷ Právě proto se snažil získat její srdce a celou záležitost konzultoval se svým přítelem Ábelem. Helena ho nechávala na pochybách, hrála si s ním a Joaquín trpěl jejím nejednoznačným chováním. Dokonce si začal myslet, že chce Helena jiného. Zde lze zpozorovat hlubokou nejistotu osobnosti, která se již zpočátku domnívá, že je přítomen rival, který ve skutečnosti ještě ani neexistuje.⁶⁸ Soka však Joaquín sám představil své vyvolené, když vzal Helenu k Ábelovi, aby ji namaloval. Již na třetí schůzce se ti dva zasnoubili, což se stalo silným motivem pro Joaquína, aby je začal z celého srdce nenávidět. V podstatě si za to ale mohl sám, on byl ten, kdo zařídil, aby se potkali a on je nechal o samotě.⁶⁹ Takto na zprávu o zasnoubení Ábela a Heleny reagoval ve své *Zpovědi*:

Con el día y el cansancio de tanto sufrir volvíome la reflexión, comprendí, que no tenía derecho alguno a Helena, pero empecé a odiar a Abel con toda mi alma y a proponerme a la vez ocultar este odio, abonarlo, criarlo, cuidarlo en lo recóndito de las entrañas de mi alma. ¿Odio? Aún no quería darle su nombre, ni quería reconocer que nació, predestinado, con su masa y con su semilla. Aquella noche nací al infierno de mi vida.⁷⁰

⁶³ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 58.

⁶⁴ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 8.

⁶⁵ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 58-59.

⁶⁶ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 8.

⁶⁷ LONGHURST, Carlos A. Introducción. In *Abel Sánchez: una historia de pasión*. Madrid: Ediciones Cátedra, S. A., 1998, s. 38.

⁶⁸ BANDERA, Cesáreo. Don Quijote, Unamuno y el tema de la envidia. *Príncipe de Viana*. 2005, vol. 66, no. 236. s. 610. [on-line] [cit. 2017-04-06] Dostupné z: <www.cervantes.es>

⁶⁹ Tamtéž, s. 610-611.

⁷⁰ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 70.

(Se dnem a únavou po přestálém utrpení se mi soudnost vrátila, pochopil jsem, že na Helenu nemám žádné právo, ale začal jsem z duše nenávidět Ábela a současně jsem si představoval, že před světem tuto nenávist skryji, najdu pro ni místočko a budu ji pěstovat a střežit v nejskrytějších hlubinách své duše. Nenávist? Ještě jsem jí nechtěl dát jméno, ani jsem si nechtěl dát jméno, ani jsem si nechtěl znovu připomenout, že jsem se narodil už předurčen k této nenávisti i s jejím zárodkem. Této noci se zrodilo peklo mého života.)⁷¹

Joaquín, místo aby se snažil zbavit své závisti a nenávisti, se na ně upíná. Čím více pociťuje závist, tím pevněji se k ní poutá, a nakonec přesvědčí sám sebe, že závist a nenávist jsou samotnou podstatou jeho bytí. A právě to mu nedovoluje být sám sebou a oddělit se od ostatních. Závist Joaquína Monegra je totiž něco pekelného a satanského.⁷²

V odcitovaném úryvku také Joaquín říká, že se narodil už předurčen k této nenávisti i s jejím zárodkem.⁷³ Předurčenost je jedno z témat, která hrají v románu *Abel Sánchez* velmi důležitou roli. Když se Unamunův Ábel rozhodne namalovat obraz s námětem první bratrovraždy, diskutuje o něm se svým přítelem Joaquínem. Zatímco mu Ábel čte příběh z Bible, který ho inspiroval v tvorbě, Joaquín se ptá:

-¿Y eso, por qué? -interrumpió Joaquín. ¿Por qué miró Dios con agrado la ofrenda de Abel y con desdén la de Caín? / -No lo explica aquí... / -¿Y no te lo has preguntado tú antes de ponerte a pintar tu cuadro? / -Aún no... Acaso porque Dios veía en Caín el futuro matador de su hermano... al envidioso... / -Entonces es que le había hecho envidioso, es que le había dado un bebedizo. Sigue leyendo.⁷⁴

(„A tohleto proč se stalo?“ přerušil ho Joaquín. „Proč vzhledl Bůh milostivě na oběť Ábelovu a s opovržením na oběť Kainovu?“ / „To se nevysvětluje.“ / „A ty sis to napřed nezodpověděl, než se dáš do malování svého obrazu?“ / „Zatím ne... snad proto, že Bůh už viděl v Kainovi budoucího bratrovraha... závistníka...“ / „Pak tedy z něho udělal závistníka on sám, dal mu nejspíš nějaký lektvar. Čti dál.“)⁷⁵

Joaquín se zde snaží pochopit příčinu Kainova počínání a obviňuje Boha, že Kaina k bratrovraždě předurčil. Jestliže tedy Bůh nepřijal Kainovu oběť, bylo to proto, že už v něm viděl vraha vlastního bratra.⁷⁶ Bůh z něj udělal závistivce a určil mu to jako osud, který se musel naplnit.

⁷¹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 21-22.

⁷² BANDERA, Cesáreo. Op. cit., s. 607-608.

⁷³ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 22.

⁷⁴ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 90.

⁷⁵ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 44-45.

⁷⁶ HUDSON, Ofelia M. *Unamuno y Byron: La agonía de Caín*. Madrid: Editorial Pliegos, 1991, s. 65.

Kromě Bible Ábel zmiňuje i knihu s názvem *Kain* od lorda Byrona. Joaquín se jí rozhodne přečíst a ve své *Zpovědi* líčí, jak moc ho toto dílo zasáhlo a popisuje případy, ve kterých se s Byronovým Kainem ztotožňuje. Joaquín v něm vidí odraz své vlastní předurčenosti a existenciálního pocitu úzkosti. Cítí se být stejně frustrovaný. Jak Byronův Kain, tak Unamunův Joaquín si přejí, aby se raději nikdy nenarodili. Joaquín píše ve své *Zpovědi*: „¡Ojalá nunca hubiera vivido! ¿Por qué me hicieron? ¿Por qué he de vivir? Y lo que no me explico es cómo Caín no se decidió por el suicidio.“⁷⁷ („Kéž bych byl nikdy nežil! Říkám společně s Byronovým Kainem. Proč mě zplodili? Proč mám žít? A vůbec si nedovedu vysvětlit, proč se Kain nerozhodl pro sebevraždu.“)⁷⁸

Dále Joaquín komentuje část Byronova díla, kde Lucifer prozrazuje Kainovi tajemství o jeho nesmrtelnosti. Bojí se, že by i on mohl se svou závistí žít navždy. „Cuando leí cómo Luzbel le declaraba a Caín cómo era éste, Caín, inmortal, es cuando empecé con terror a pensar si yo también seré inmortal y si será inmortal en mí mi odio.“⁷⁹ („Když jsem četl, jak Belzebub prohlásil, že Kain je nesmrtelný, a Kain jím ostatně také byl, v tu chvíli jsem začal s hrůzou uvažovat, nebudu-li i já nesmrtelný a nebude-li i moje nenávist ve mně nesmrtelná.“)⁸⁰ Téma své vlastní nesmrtelnosti poté zužuje na nesmrtelnost pouhé nenávisti, která by ho mohla přežít. „Y entonces pensé si al morir me moriría con mi odio, si me moriría conmigo o si me sobreviviría; pensé si el odio sobrevive a los odiadores, si es algo sustancial y que se transmite, si es el alma, la esencia misma del alma.“⁸¹ („Až teprve tehdy mne napadlo, jestli – až budu umírat – zemřu já se svou nenávistí, nebo jestli nenávist zemře se mnou či zda mne přežije; přemýšlel jsem, zda nenávist přežije své nositele, zda je to věc substantiální a zda to, co se přenáší, je duše, sama podstata duše.“)⁸² Meditaci ohledně Byronova *Kaina* pak Joaquín zakončuje úvahou o předávání nenávisti z generace na generaci.⁸³ Přemýšlí, zdali někdy svou ženu miloval jinak než jako matku svých dětí, které by ho mohly pomstít. Uvažuje o tom, jak zplodí bytosti plné nenávisti stejně jako je jí pln on sám a učiní jí tak nesmrtelnou.

Téma předurčenosti lze upozorovat i v rozhovoru Joaquína s knězem. Jeho žena Antonie se o něho bojí a myslí si, že by zpověď mohla pomoci. Joaquín nejprve protestuje, ale nakonec své srdce zpovědníkovi otevře. Doufá, že by ho církev mohla uzdravit.

⁷⁷ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 94.

⁷⁸ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 48.

⁷⁹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 94.

⁸⁰ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 48.

⁸¹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 95.

⁸² UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 49.

⁸³ HUDSON, Ofelia M. Op. cit., s. 68.

-Le odio, padre, le odio con toda mi alma, y a no creer como creo, a no querer creer como quiero creer, le mataría... / -Pero eso, hijo mío, eso no es odio; eso es más bien envidia. / -Todo odio es envidia, padre, todo odio es envidia. / -Pero debe cambiarlo en noble emulación, en deseo de hacer en su profesión y sirviendo a Dios, lo mejor que pueda... / -No puedo, no puedo, no puedo trabajar. Su gloria no me deja. / -Hay que hacer un esfuerzo... para eso el hombre es libre... / -No creo en el libre albedrío, padre. Soy médico. / -Pero... / -¿Qué hice yo para que Dios me hiciese así, rencoroso, envidioso, malo? ¿Qué mala sangre me legó mi padre? / -Hijo mío...hijo mío... / -No, no creo en la libertad humana, y el que no cree en la libertad no es libre. ¡No, no lo soy! ¡Ser libre es creer serlo!⁸⁴

(Nenávidím ho, Otče, nenávidím ho z celé své duše, a kdybych nevěřil, jak věřím, zabil bych ho...“ / „Ale tohle, můj synu, tohle není nenávist, to je spíše závist.“ / „Každá nenávist je závist, Otče; každá nenávist je závist.“ / „Ale nelze jinak než ji změnit v ušlechtilé soupeření, v přání vykonávat své povolání, a přitom sloužit Bohu, jak můžete nejlíp...“ / „Nemohu, nemohu, nemohu pracovat, jeho sláva mi nedá!“ / „Je potřeba se trochu vynasnažit..., proto je člověk svobodný...“ / „Nevěřím v svobodnou vůli, Otče. Jsem lékař.“ / „Ale...“ / „Čeho jsem se dopustil, že mne Bůh učinil tak nevraživým, závistivým, zlým? Jaké zlo v krvi mi zanechal můj otec?“ / „Synu můj... synu můj...“ / „Ne, nevěřím v lidskou svobodu, a kdo nevěří ve svobodu, není svobodný. Ne, nejsem svobodný! Být svobodný znamená věřit, že člověk svobodný je!)⁸⁵

Joaquín se zde svěřuje zpovědníkovi se svým trápením, se svou závistí, kterou cítí vůči svému příteli Ábelovi. Kněz si myslí, že nejlepším prostředkem v boji proti závisti je práce, nicméně Joaquín je jí tak posedlý, že mu brání ve výkonu povolání. Kněz argumentuje svobodou člověka, kterou vzápětí Joaquín popírá, protože v nic takového jako je svobodná vůle nevěří. Joaquín je přesvědčen, že osud nám určuje Bůh a je na něj kvůli tomu rozzlobený. Vztah Boha s člověkem, který se jím cítí být ukřivděný, shrnuje Michael D. McGaha v článku *Abel Sánchez y la envidia de Unamuno*: „Jestliže v případech nábožensky založené osoby jako je Unamuno odkazují tyto špatné sklony k Bohu, jedinec začne považovat Boha za nespravedlivého a krutého, který nás stvořil jen proto, aby nás mohl trápit a poté, co se pobaví naším neštěstím, nás zabije. Přístup jako je tento může lehce způsobit, že začneme Boha nenávidět a závidět mu.“⁸⁶

⁸⁴ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 105.

⁸⁵ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 61.

⁸⁶ Vlastní orientační překlad, originál: „Si en el caso de una persona religiosa, como Unamuno, estas malas tendencias se refieren a Dios, el individuo llega a considerar a Dios como un ser injusto y cruel, que nos crea para atormentarnos, y después de haberse entretenido con nuestras desdichas, nos mata. Una actitud como esta fácilmente le llevaría a uno a odiar y a envidiar a Dios.“ MCGAHA, Michael D. Op. cit., s. 98.

-Es usted malo porque desconfía de Dios. / -¿El desconfiar de Dios es maldad, padre? / -No quiero decir eso, sino que la mala pasión de usted proviene de que desconfía de Dios... / -¿El desconfiar de Dios es maldad? Vuelvo a preguntárselo. / -Sí, es maldad. / -Luego desconfío de Dios porque me hizo malo, como a Caín le hizo malo. Dios me hizo desconfiado... / -Le hizo libre. / -Sí, libre de ser malo. / -¡Y de ser bueno! / -¿Por qué nací, padre? / -Pregunte más bien que para qué nació...⁸⁷

(„Jste zlý proto, že pochybujete o Bohu.“ / „Pochybovat o Bohu je zlo, Otče?“ / „Tohle nemám na mysli, nýbrž, že vaše zlá vašeň pochází z pochybností o Bohu...“ / „Pochybovat je tedy zlo? Znovu se vás na to ptám.“ / „Ano, je to zlo.“ / „Potom pochybuji o Bohu proto, že mě učinil zlým. Jako i Kaina učinil zlým. Bůh mě učinil nedůvěřivým...“ / „Učinil vás svobodným.“ / „Ano, svobodným být zlý.“ / „A být dobrý!“ / „Proč jsem se narodil, Otče?“ / „Ptejte se raději, s jakým posláním jste se narodil...“)⁸⁸

Těmito slovy pokračuje Joaquínova zpověď, ve které si neustále stěžuje na nespravedlnost, jaké se Bůh dopustil. Obviňuje ho dokonce z toho, že ho učinil vůči Bohu nedůvěřivým. A nakonec pokládá Joaquín otci otázku, proč se narodil predeterminovaný. Kněz mu odpovídá typickou „unamunovskou“ frází, aby se ptal raději za jakým účelem. Stejně tak mu mohl poradit, aby se tolik nezaobíral minulostí a nezkoumal důvod svého bytí, ale raději přemýšlel o budoucnosti. Zde lze opět pozorovat shodné jednání Joaquína s Byronovým Kainem. Oba se ptají, proč existují, proč jsou tací, jací jsou a ne jiní, proč s nimi nikdo nesympatizuje a proč je trápí touha poznat to, co chtějí vědět.⁸⁹ Lidská společnost je plná závistivých jedinců, ale jen málo z nich si klade otázku proč. Unamunova postava se na to nejen ptá, ale zároveň se nechává ovládnout pocitem úzkosti pramenícím z nemožnosti nalezení správné odpovědi. Jedná se tedy o zcela existencialistický postoj, podobný chování, jež zkoumali filozofové existencialismu dvacátých a třicátých let.⁹⁰

Bohužel ani zpověď Joaquínovi nepomohla a další šanci na záchranu, která se mu naskytla, bylo narození dcerky Joaquíny. Začal se soustředit pouze na ni, staral se o ni, vychovával a vzdělával ji. Byl však rád, že je dcerka jedináček a nemá další sourozence. Proč? Svůj názor Joaquín zdůvodňuje v dialogu se svou ženou na začátku devatenácté kapitoly.

-Mira- solía decirle a su mujer-, es una suerte que sea sola, que no hayamos tenido más. / -¿No te habría gustado un hijo? / -No, no; es mejor hija, es más fácil aislarla del mundo endecente.

⁸⁷ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 105-106.

⁸⁸ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 61-62.

⁸⁹ LONGHURST, Carlos A. Op. cit., s. 35.

⁹⁰ Tamtéž., s. 42.

Además, si hubiésemos tenido dos habrían nacido envidias entre ellos... / -¡Oh, no! / -¡O, sí! No se puede repartir el cariño igualmente entre varios: lo que se le da al uno se lo quita a otro.⁹¹

(„Uznej,“ míval ve zvyku říkat ženě, „jaké je to štěstí, že je sama, že nemáme víc dětí.“ / „A ty bys byl neměl rád syna?“ / „Ne, ne; dcerka je lepší, snadněji se může držet stranou od nestoudného světa. Kromě toho, kdybychom měli dvě děti, byla by se mezi nimi zrodila závist...“ / „Ale ne!“ / „Ale ano! Lásku nelze rozdělit rovným dílem mezi několik dětí: co se dá jednomu, to se ubere druhému.“)⁹²

Nicméně ani zpověď, ani dcera Joaquína ze závesti nevyléčí. Naopak mi připadá, že se to s postupem času stále zhoršuje. Závist nejenže trápí Joaquínovo nitro, ale velmi ovlivňuje i jeho city k ostatním a vztahy, které s nimi udržuje. Zejména bych chtěla zdůraznit schopnost závesti zabránit člověku v lásce. Michael D. McGaha se o tom vyjadřuje následovně: „Závist už poškodila Joaquínovu víru v upřímnost týkající se jeho vztahů s ostatními a způsobila, že začal pochybovat o své schopnosti milovat a být laskavým.“⁹³ Antonie, Joaquínova žena, ale moc dobře věděla, do čeho se pouští. Byla si vědomá, že ji nemiluje a že si ji bere proto, aby mu mohla být útěchou. Vztah mezi manželi i důvod, proč tomu tak je, Unamuno shrnuje na začátku deváté kapitoly. „Sentía Antonia que entre ella y su Joaquín había como un muro invisible, una cristalina y transparente muralla de hielo. Aquel hombre no podía ser de su mujer, porque no era de sí mismo, dueño de sí, sino a la vez un enajenado y un poseído.“⁹⁴ („Antonie cítila, že mezi ní a jejím Joaquínem je něco jako neviditelná zeď, jakási křišťálová a průzračná ledová hradba. Tento člověk nemohl být pánem své ženě, protože nebyl sám sebou, pánem sám sobě, ale člověk nepřičetný a posedlý současně.“)⁹⁵ A tak ani Antonie nemůže Joaquína z posedlosti vyléčit, protože ji nemiluje.

Dalším důsledkem závesti je přání být tím, kterému je záviděno.⁹⁶ Zejména by si přál, aby mu záviděl a nenáviděl ho samotný Ábel. Joaquín se ptá Boha „-¡Por qué no me odia, Dios mío!“⁹⁷ („Bože můj, proč jen nechová vůči mně nenávisť!“)⁹⁸ A později ho dokonce prosí, aby učinil Ábela vůči němu závestivým. Jindy zase: „Ah, si me envidiase... si me envidiase...!“⁹⁹

⁹¹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 114.

⁹² UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 71.

⁹³ Vlastní orientační překlad, originál: „La envidia ya había perjudicado la confianza de Joaquín en la sinceridad de todas sus relaciones con los demás y le había hecho dudar de su capacidad para el amor y la bondad.“ MCGAHA, Michael D. Op. cit., s. 100.

⁹⁴ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 84.

⁹⁵ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 38.

⁹⁶ MCGAHA, Michael D. Op. cit., s. 100.

⁹⁷ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 118.

⁹⁸ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 76.

⁹⁹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 118.

(„Ach, kdyby mi tak záviděl... kdyby mi záviděl!“)¹⁰⁰ Nakonec však Joaquín přece jen najde někoho, kdo k němu závist pociťuje a rád by si s ním místo v životě vyměnil. Jde o již zmíněného vyděděného Aragonce. „-Pues sí, lo daría todo por poder ser usted, don Joaquín. / - ¿Y qué es eso lo que daría usted? / -Todo lo que puedo dar, todo lo que tengo“¹⁰¹ („Všechno bych dal za to, abych mohl být na vašem místě, done Joaquíne.“ / „A co to je to všechno, co byste rád za to dal?“ / „Všechno, co mohu dát, všechno, co mám.“)¹⁰² Aragonce by dal vše za to, aby si mohl vyměnit místo s Joaquínem a zdůvodňuje to slovy: „-Y un rico nunca tiene motivo de queja. A usted no le falta nada. Mujer, hija, una buena clientela, reputación... ¿Qué más quiere usted?“¹⁰³ („A bohatý nemá nikdy proč naříkat. A vám nic nechybí. Máte ženu, dceru, dobrou klientelu, pověst... co chcete víc?“)¹⁰⁴ Nicméně podle psychologů prý ani tento zvrát, kdy závistivci někdo závidí, nemůže pomoci v jeho léčbě. Právě naopak, závistivý člověk většinou považuje tyto lidi za své nejhorší pronásledovatele.¹⁰⁵

Joaquín se sice nikdy Ábelovy závisti nedočkal, ale jak píše Unamuno v *La ciudad de Henoc*, závist je považována za vzájemnou emoci, protože ten, kterému je záviděno, většinou vyprovokuje závist druhé osoby. Ten stíhaný vlastně hledá někoho, kdo by ho pronásledoval. A tato vyprovokovaná závist vede k válce. Válce mezi „kainity“ a „abelity“. ¹⁰⁶ To, že Ábel není úplně bez viny nám Unamuno ukazuje na dialogu mezi dvojicí hlavních hrdinů, který probíhá, zatímco jeden z nich maluje obraz na téma první bratrovraždy.

-¿Ah, pero tú crees que los afortunados, los agraciados, los favoritos, no tienen culpa de ello? La tienen de no ocultar y ocultar como una vergüenza, que lo es todo favor gratuito, todo privilegio no ganado por propios méritos, de no ocultar esa gracia en vez de hacer ostentación de ella. Porque no me cabe duda de que Abel restregaría a los hocicos de Caín su gracia, le azuzaría con el humo de sus ovejas sacrificadas a Dios. Los que se creen justos suelen ser unos arrogantes que van a deprimir a los otros con la ostentación de su justicia. Ya dijo quien lo dijera que no hay canalla mayor que las personas honradas...¹⁰⁷

(Ty si snad myslíš, že ti šťastní, obdaření a Bohu milí nemají na tom vinu? Mají vinu v tom, že se s tím vůbec neskrývají, nebo v tom, že se s tím skrývají, jako by to byla hanba, a to také je, všechna ta nezasloužená milost, všechna privilegia nevydobyta vlastními zásluhami, aneb

¹⁰⁰ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 76.

¹⁰¹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 138.

¹⁰² UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 100.

¹⁰³ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 139.

¹⁰⁴ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 101.

¹⁰⁵ MCGAHA, Michael D. Op. cit., s. 101.

¹⁰⁶ HOROWITZ, Renee B. Op. cit., s. 180.

¹⁰⁷ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 91.

v tom, že ji neskrývají, ale místo toho dávají tuto milost okázale najevo. Protože nepochybuji, že by Ábel mohl otloukat tuto milost Kainovi o hlavu, štal ho dýmem ze svých oveček obětovaných Bohu. Ti, kteří se považují za spravedlivé, bývají arogantní a hledí deprimovat ostatní okázalostí své spravedlnosti. Už kdysi kdosi říkal, že není větších ničemů nad počestné lidi...) ¹⁰⁸

I zde lze vidět dialektiku mezi závistivým a tím, kterému je záviděno. Unamuno obviňuje Ábela z pokušení, kterému svého bratra vystavil a tím se staví na stranu Kaina. Joaquín se touto argumentací vlastně snaží dokázat svému příteli, že kdyby Kain nezabil Ábela, byl by to právě Ábel, kdo by se dopustil vraždy svého bratra.

Abel Sánchez je tedy knihou, do které Unamuno začleňuje dlouhou literární tradici a jejíž osu tvoří téma Kaina a Ábela se vším, co příběh biblických bratrů obnáší, včetně první bratrovraždy v dějinách lidstva. ¹⁰⁹ Joaquín Monegro, hrající zde roli Kaina, se cítí být pronásledován nespravedlností. Narodil se, aby byl nenáviděn, zatímco jeho přítel Ábel sklízí obdiv. Nicméně oba jsou oběťmi lektvaru, který rozděluje zemi na „kainity“ a „abelity“, tedy mezi závistivé a povýšené, kteří se vzájemně nenávidí, ale zároveň potřebují k přežití. ¹¹⁰

4.1.3 Další Unamunova díla: *El Otro*

Divadlo Miguela de Unamuna tvoří asi nejméně známou část jeho tvorby. Napsal celkem jedenáct her a premiéry se dočkal za svůj život pouze u osmi z nich. ¹¹¹ Ricardo Senabre charakterizuje ve svém úvodu k Unamunově sbírce *Obras Completas III* povahu jeho dramatu. Říká, že Unamuno psal proti proudu, bez příkras, napjatě a moc se nedržel běžných norem daného žánru. Jeho divadlo, stejně jako výpravná próza, se tvoří kolem tematického jádra opakovaně vystavovaného z různých úhlů pohledu. ¹¹² Podle Donalda Shawa, autora knihy *La Generación del 98*, jsou Unamunova dramata příliš statická, abstraktní a domýšlivá ve zpracování témat každodenní reality. ¹¹³ Právě kvůli své abstraktnosti jim scénické zhmotnění spíše škodí, než aby bylo ku prospěchu. ¹¹⁴

El Otro je jednou z nejznámějších Unamunových divadelních her. Premiéru měla v roce 1932 a zabývá se v ní, stejně jako v dramatu *El hermano Juan* (1934), problematikou lidské

¹⁰⁸ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1988b, s. 46.

¹⁰⁹ ABELLÁN, José Luis. Op. cit., s. 38.

¹¹⁰ HUDSON, Ofelia M. Op. cit., s. 112.

¹¹¹ SHAW, Donald. Op. cit., s. 105

¹¹² UNAMUNO, Miguel de. *Obras completas, III*. Madrid: Biblioteca Castro, 1996, s. 12-13.

¹¹³ Tamtéž, s. 106-107.

¹¹⁴ BĚLIČ, Oldřich. Op. cit., s. 181.

osobnosti.¹¹⁵ Drama nese podtitul *Misterio en tres jornadas y un epílogo* (*Záhada ve třech aktech a jednom epílogu*). Jedná se o záhadu lidské osobnosti, jež se vyznačuje zejména svou dualitou. Dalšími hlavními tématy jsou problém identity člověka a „kainismus“. Hra je tedy založena na podobném základě jako již komentovaný román *Abel Sánchez*.

Celá hra se točí kolem dvojčat Cosmeho a Damiána, z nichž se na scéně objevuje pouze jeden, který si říká „el otro“, neboli „ten druhý“. Oba bratři byli zamilovaní do dívky Laury, nicméně byli si tak podobní jak vzhledem, tak povahou, že je od sebe nedokázala rozeznat. Neschopná si mezi nimi vybrat, nechala rozhodnutí na dvojčatech. Jejím mužem se stal nakonec Cosme a Damián byl nucen odejít.

Hra začíná příchodem Ernesta, bratra Laury, který se vrací z Ameriky a nachází pomateného manžela své sestry. Ten mu vypráví, jak ho před několika dny, v nepřítomnosti Laury, navštívil identický muž, který nyní leží ve vinném sklípku schovaný a mrtvý. Po příchodu Damiany, manželky druhého z bratrů, Damiána, se dozvídáme, že jmenovaný přijel v ten osudný den, kdy se Cosme zbláznil, na návštěvu. Je tedy jasné, že jeden z bratrů zabil toho druhého. Nyní se ale nabízí otázka, kdo usmrtil koho? Který z nich je Kain a který Ábel? Na scéně se objevuje pouze „el otro“, který tvrdí, že je jeden i druhý, Kain i Ábel, vrah i oběť. „El otro“ (Cosme nebo Damián, nevíme který) porovnává v díle svou tragickou situaci s bratrovraždou Kaina a Ábela, Ezaua a Jákoba stejně jako to dělá v románu *Abel Sánchez* Joaquín Monegro. Na Ernestův útok, že je vrahem svého bratra pak „el otro“ odpovídá: „Yo? ¿Asesino? ¿Pero quién soy yo? Quién es el asesino? Quién el asesinato? Quién el verdugo? Quién la víctima? Quién Abel? Quién soy yo, Cosme o Damián?“¹¹⁶ („Já? Vrah? Ale kdo jsem já? Kdo je vrah? Kdo zavražděný? Kdo kat? Kdo oběť? Kdo Ábel? Kdo jsem já, Cosme nebo Damián?“)¹¹⁷ Na otázku, kdo koho zabil, odpovídá José Luis Abellán ve svém úvodu ke knize *Abel Sánchez* slovy: „Mrtvý přežívá ve vědomí živého, brání mu, aby ho morálně pohřbil; zavražděný najednou morálně vraždí vraha svou neviditelnou vinnou přítomností.“¹¹⁸ Z toho vyplývá, že mrtví jsou vlastně oba, protože ten skutečně zavražděný brání svému vrahovi na něho zapomenout a morálně ho ničí, vraždí. „El otro“ popisuje tento vztah s mrtvým bratrem ve druhém jednání:

Le llevo dentro, muerto, ama. Me está matando... me está matando... Acabará conmigo... Abel es implacable, ama, Abel no perdona. ¡Abel es malo! Sí, sí; si no le mata Caín, le habría matado

¹¹⁵ BĚLIČ, Oldřich. Op. cit., s. 181.

¹¹⁶ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1996, s. 435.

¹¹⁷ Vlastní orientační překlad.

¹¹⁸ Vlastní orientační překlad, originál: „El muerto sobrevive en la consciencia del vivo, impidiendo que moralmente se le entierre; el asesinato asesina a su vez moralmente al asesino con su invisible presencia culpable.“ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1990, s. 23.

a Caín. Y le está matando..., me está matando Abel. Abel, ¿qué haces de tu hermano? El que se hace víctima es tan malo como el que se hace verdugo. Hacerse víctima es diabólica venganza.¹¹⁹

(Nosím ho v sobě, chůvo. Zabíjí mě... zabíjí mě... Skončí se mnou... Ábel je neúprosný, chůvo. Ábel nepromíjí. Ábel je zlý! Ano, ano; kdyby ho nezabil Kain, zabil by on Kaina. A zabíjí ho... Ábel mě zabíjí. Ábeli, co děláš svému bratrovi? Ten, který se stává obětí je stejně špatný jako ten, který se stává vrahem. Stát se obětí je ďábelská pomsta.)¹²⁰

Unamuno i zde, stejně jako v románu *Abel Sánchez*, prezentuje myšlenku, že kdyby Kain nezabil Ábela, zabil by Ábel Kaina. Tím nám opět dává najevo svou potřebu obhajoby bratrovraha a pokládá otázku, zdali je Kain, protože zabil svého bratra, anebo ho zabil, protože je Kainem.

Jak v díle *Abel Sánchez*, tak v *El Otro* je nenávist mezi bratry metaforou pro konflikt mezi vědomým egem a nevědomým obsahem rivalovy stinné osobnosti. Jedná se vlastně o souboj mezi dobrou a temnou stránkou lidské duše.¹²¹ Dalo by se tedy říct, že Unamuno zde rozděluje duši na dvě části, které jsou reprezentovány právě fiktivními postavami Cosmeho a Damiána. Z toho vyplývá, že každý v sobě nosí svého Kaina a Ábela, kteří mezi sebou bojují a rozhodují tak o osudu člověka.

Vytvoření příběhu na základě biblického Kaina s Ábelem s sebou automaticky nese i téma závisti. V díle *Ábel Sánchez* je přesně popsáno kdy a jak se závist začala u Joaquína projevovat, nicméně u hry *El Otro* to tak jasné není. První zmínka o nenávisti je tu spojená s bojem obou dvojčat o dívku Lauru a nenávist, jak jsme se dozvěděli v Unamunově eseji *La envidia hispánica*, je produktem závisti. Nicméně ze slov kojné vyplývá, že matka obou hlavních postav už od jejich narození upřednostňovala pouze jednoho z nich, zatímco toho druhého nechala na starost právě jí. „Los dos eran como mis hijos... Al uno le crié yo, al otro su madre; pero a los dos los quería como madre yo, el ama. Los dos...”¹²² („Oba byli jako mí synové... Jednoho jsem odkojila já, druhého jejich matka; ale oba jsem je milovala jako matka já, chůva, oba dva...“)¹²³

Thomas R. Franz píše v článku *Envidia y existencia en Millás y Unamuno*, že na základě chování matky začne jí opuštěný syn pozorovat svou vlastní nicotnost a neúspěch odrážející se

¹¹⁹ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1996, s. 437.

¹²⁰ Vlastní orientační překlad.

¹²¹ JURKEVICH, Gayana. Archetypal Motifs of the Double in Unamuno's *Abel Sánchez*. *Hispania*. 1990, vol. 73, no. 2, s. 345. [on-line] [2019-07-03] Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/342813>>

¹²² UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1996, s. 431.

¹²³ Vlastní orientační překlad.

v zrcadle toho druhého, zrcadle druhotnosti, které mu propůjčuje život.¹²⁴ V úvodu třetího jednání stojí „el otro“ (ten druhý) před zrcadlem a pečlivě se pozoruje. Nespokojený se svým odrazem (odrazem toho druhého) se rozhodne zaútočit na obraz, a tak ho zničit. Natáhne ruce a pokouší se udusit výjev svého bratra, aby tak znovu nabyl celistvosti svého já, nicméně tím rdousí sám sebe. „Se cubre la cara con las manos, se las mira, luego se las tiende a la imagen espejada como para cogerla de la garganta, mas al ver otras manos que se vienen a él, se las vuelve así, a su propio cuello, como para ahogarse.“¹²⁵ („Schová si obličej v rukou, podívá se na ně, poté je natáhne k obrazu v zrcadle, jakoby ho chtěl chytit pod krkem, ale když vidí další ruce blížící se k němu, vrátí je na svůj krk, jakoby se chtěl zadusit.“)¹²⁶ Unamuno nám tím chce říct, že snažit se zabít toho druhého se vlastně rovná pokusu o sebevraždu. Ti dva tvoří celek a není možné, aby jeden bez druhého žil.

Speciálně ve hře *El Otro* se Unamuno snaží o neutralizaci přítomnosti toho druhého. Několik okamžiků po právě odcitovaném výjevu se objeví Laura a zrcadlo zakryje se slovy: „No vuelvas a mirarte..., no te mates así..., vive, vive, vive...“¹²⁷ („Už se na sebe znovu nedívej..., nezabíjej se takhle..., žij, žij, žij...“)¹²⁸ Nicméně zrcadlo a ten druhý jsou vždy přítomní, a proto je nutné najít způsoby, jakými by bylo možné se jich zbavit. Unamuno toto zrcadlo ignoruje a zakrývá ho stejně jako Laura.¹²⁹

Svou roli mají v dramatu i ženy. Laura, žena Cosma, a Damiana, žena Damiána. Laura je zde prezentována jako ta svedená, zatímco Damiana jako svůdkyně. Unamuno jejich prostřednictvím ukazuje princip duality i na ženském pohlaví, doteď se jednalo vždy jen o muže. „¡Las dos sois la otra! Y no os distinguís en nada; mujeres las dos, al cabo. Todas las mujeres son una...No os distinguís en nada... La misma furia...“¹³⁰ („Obě jste ta druhá! V ničem se nelišíte; koneckonců, obě jste ženy. Všechny ženy jsou jedna... V ničem se nelišíte...Stejná fúrie...“)¹³¹

V dialogu mezi „el otro“ a Laurou se dozvídáme, že Laura ještě před rozřešením situace, kdy se nevědělo, koho z dvojčat si vezme za muže, a kdy mezi bratry vládla závist, chtěla více

¹²⁴ FRANZ, Thomas R., Envidia y existencia en Millás y Unamuno. *Revista Canadiense e Estudios Hispánicos*. 1996, vol. 21, no. 1, s. 135. [on-line] [2019-07-03] Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/27763348>>

¹²⁵ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1996, s. 441.

¹²⁶ Vlastní orientační překlad.

¹²⁷ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1996, s. 442.

¹²⁸ Vlastní orientační překlad.

¹²⁹ NAVAJAS, Gonzalo. El yo, el lector-otro y la duplicidad en Unamuno. *Hispania*. 1988, vol. 71, no. 3, s. 522. [on-line] [2019-07-03] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/342886>>

¹³⁰ UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1996, s. 447.

¹³¹ Vlastní orientační překlad.

Damiána. To samé lze vyvodit z následujícího rozhovoru, který tentokrát vede „el otro“ s Damianou. Ta naopak přiznává počáteční lásku k druhému z bratrů. Laura je jí dokonce obviněná, že vyprovokovala vraždu Cosma, aby se tak mohla zmocnit Damiána. Připadá mi, že závist se v Unamunově dramatu tentokrát neomezuje pouze na Kaina s Ábelem, nýbrž zasahuje i jejich ženy.

Další velmi důležitou a dosud jen okrajově zmíněnou postavou je hospodyně, která byla i kojnou a chůvou bratrů. Zdá se mi, že jako jediná je schopná rozlišit „el otro“ od druhého bratra. Přesto nám to ale nikdy neprozradí a na otázky, kdo je kdo, odpovídá, že už to zapoměla. Nejdůležitější je však její funkce nositelky názoru Miguela de Unamuna, který vyjádří až na úplném konci v epilogu.

¡El misterio! Yo no sé quién soy, vosotros no sabéis quiénes sois, el historiador no sabe quién es, [*Donde dice: <<el historiador no sabe quién es>>, puede decirse: <<Unamuno no sabe quién es>>.*] no sabe quién es ninguno de los que nos oyen. Todo hombre se muere, cuando el destino traza la muerte, sin haberse conocido, y toda muerte es un suicidio, el de Caín. ¡Perdonémos los unos a los otros para que Dios nos perdone a todos!¹³²

(Záhada! Nevím, kdo jsem, vy nevíte, kdo jste, historik neví, kdo je, [*Kde říká: „historik neví, kdo je“, se může říct; „Unamuno neví, kdo je“.*] nikdo z těch, kdo nás slyší, neví, kdo je. Každý umře, když osud naplánuje smrt, aniž by se znal a každá smrt je Kainovou sebevraždou. Vzájemně si mezi sebou odpusťme, aby Bůh odpustil nám všem.)¹³³

Téma „kdo jsem já“ je typické nejen pro Unamuna, ale celou Generaci 98. Skutečnost, že nevěděli, kdo jsou, měla velký vliv na jejich románové techniky psaní. Nemají žádný plán a neví, jak jejich dílo skončí. A proto píšou, aby poznali sami sebe. Tímto končí drama *El Otro*, jehož hlavními tématy jsou závist a hledání vlastní identity prostřednictvím odrazu v tom druhém.

Tímto bych ráda ukončila kapitolu o závisti v tvorbě Miguela de Unamuna a věnovala se druhému z vybraných spisovatelů, Antoniu Machadovi.

¹³² UNAMUNO, Miguel de. Op. cit., 1996, s. 460.

¹³³ Vlastní orientační překlad.

5 Antonio Machado

Antonio Machado, další španělský básník, který nepodlehli vlivu modernismu a řadí se ke Generaci 98, se narodil 26. července 1875 v Seville. V osmi letech se přestěhoval se svou rodinou do Madridu a začal studovat na „Institución Libre de Enseñanza“, inspirované filozofií krausismu. Tuto školu založil profesor práv Giner de los Ríos, který byl z politických důvodů nucen z univerzity odejít. Jednalo se o velmi moderní koncept výuky založený na intelektuální svobodě, hlubokém respektu k etickým hodnotám a zodpovědnosti vůči národní komunitě.¹³⁴ Kladli důraz na rozvoj myšlení a těla a organizovali mnoho exkurzí do přírody.

I přes složitou ekonomickou situaci v rodině žil Machado až do svých třiceti dvou let bohémským životem mladého spisovatele. Pohyboval se mezi kavárnami a literárními schůzemi v hlavním městě. Měl rád divadlo, a dokonce i v několika představeních účinkoval. V letech 1899 a 1902 navštívil Paříž, kde se seznámil například s Oscarem Wildem a navázal přátelství s Rubenem Daríem. Několikrát podnikl i cestu španělskou krajinou, které ho učili si na „Institución Libre de Enseñanza“ tak vážit.¹³⁵

V roce 1907 odchází Machado do malého města Soria, kde se žije jako učitel francouzštiny. Potkává zde mladou dívku Leonor, se kterou se už dva roky po své příchodu ožení. Několik měsíců nato získává stipendium a odjíždí studovat do pařížské Sorbonny. Navštěvuje tam kurzy filozofa Bergsona, jenž mu potvrzuje některé jeho vize ohledně času.¹³⁶ Čas a jeho plynutí hrály v Machadově tvorbě velmi významnou roli.

Nicméně již v roce 1911 Leonor vážně onemocní, a tak se vrací zpět do Sorii. O rok později jeho žena umírá na tuberkulózu. Rok 1912 je v životě Antonia Machada zásadní i z hlediska, že vychází jeho nejznámější sbírka *Campos de Castilla*. Po smrti Leonor se Machado vrací zpět do Baezy a i nadále učí, píše a cestuje po Andalusii až do roku 1919, kdy odjíždí zpět do Segovie. V roce 1927 je zvolen členem Španělské královské akademie RAE a o pět let později se stěhuje do Madridu. Tam se přidává k „Alianza Republicana“ a během občanské války v něm republikánská vláda vidí věrného stoupence. V lednu 1939 je donucen utéct do Francie, kde 22. února umírá v Colliure.¹³⁷

Co se týče Machadovy básnické tvorby, jako první vydal v roce 1903 sbírku *Soledades* (*Samoty*), poté již zmíněné *Campos de Castilla* (*Kastilské pláně*), *Nuevas Canciones* (*Nové*

¹³⁴ SHAW, Donald. Op. cit., s. 169.

¹³⁵ Tamtéž, s. 169.

¹³⁶ Tamtéž, s. 170.

¹³⁷ Tamtéž, s. 170.

písňe) a *Cancionero apócrifo* (*Apokryfní zpěvník*). Ve svazku *La Guerra* (*Válka*) vydává roku 1937 verše z prvotní fáze boje proti fašismu. A nakonec *Los Complementarios* (*Doplňky*), sešity nalezené až po jeho smrti.¹³⁸

Na rozdíl od modernismu je Machadova poezie z formální stránky velmi prostá. Navzdory tomu však dosahuje neuvěřitelné lyrické intenzity. Její podstata totiž netkví ve způsobu, jakým je vyjádřena, nýbrž v niterní hloubce a autentičnosti. City a vjemy tak předkládá čtenáři střídou cestou bez jakýchkoli příkras. Ten pak musí sám objevit náboj obsažený v básních a ze čtenáře se rázem stává, nebo to v něm alespoň vyvolává takový pocit, tvůrce.¹³⁹

Machadovu tvorbu lze rozdělit do tří hlavních období. V prvním se pomalu odklání od modernismu a píše vzpomínkovou lyriku, ve které hraje velkou roli jeho dětství. Druhé období se rovná sbírce *Campos de Castilla*. Lyrika se objektivizuje a hlavními tématy jsou Španělsko a kastilská krajina. Ve třetím období neboli období básní *Nuevas Canciones* vytváří Machado zcela novou poezii na lidovém základě. Také se v něm zaobírá filozofií, a to zejména otázkou plynutí času, smrti a problémem lidské existence.¹⁴⁰

Kromě poezie napsal Machado i prózu *Juan de Mainera, sentencias, donaires, apuntes y recuerdos de un profesor apócrifo* a několik veršovaných dramat, na kterých spolupracoval se svým bratrem Manuelem jako *Julianillo Valcárcel, Juan de Mañara, Las Adelfas* či *La Lola se va a los puertos*.¹⁴¹

¹³⁸ BĚLIČ, Oldřich. Op. cit., s. 196.

¹³⁹ Tamtéž, s. 197.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 198.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 198.

5.1 Závist v tvorbě Antonia Machada

Antonio Machado nám stejně jako Miguel de Unamuno nabízí díla, ve kterých se objevuje motiv závisti a příběhu Kaina s Ábelem. Unamuno dokonce ve svém článku o *Campos de Castilla* zastává názor, že Machado je Kainem, stejně jako Lord Byron, až posedlý. Vidina Kaina ho prý pronásleduje už od dětství, které trávil v Seville.¹⁴² Soudí tak podle dětské vzpomínky, jíž Machado zmiňuje v básnické sbírce *Soledades*:

Una tarde parda y fría	(Jednoho pošmourného a studeného zimního
de invierno. Los colegiales	odpoledne. Žáci
estudian. Monotonía	se učí. Monotónnost
de lluvia tras los cristales.	deště za skly.
En la clase. En un cartel	Ve třídě. Na plakátu
se representa a Caín	je ztvárněn Kain
fugitivo, y muerto Abel,	na útěku a mrtvý Ábel,
junto a una mancha carmín. ¹⁴³	hned vedle karmínové skvrny.) ¹⁴⁴

Navzdory Unamunovým tvrzením mi však nepřipadá, že by byl Machado tématem závisti až tak zaujatý. Důležitá pro něj nicméně je. Tuto teorii potvrzuje i článek *The vision of Cain and Abel in Spain's 'Generation of 1898'*: „Je pravda, že don Antonio není tímto tématem až tak posedlý. Ale stejně tak je jisté, že se obraz Kaina objevuje pravidelně a ve více než jednom období jeho literární tvorby.“¹⁴⁵ Závist se tedy objevuje v různých dílech Machadovy tvorby a asi nejvíce odkazů na ni se nachází ve sbírce *Campos de Castilla*, která vznikla ve druhé fázi jeho umělecké činnosti.

Téma závisti, jak ho prezentuje Machado, je většinou nacionalistické povahy. Považuje ji za něco typicky španělského a spolu s Unamunem sdílí názor, že tvoří nedílnou součást španělského charakteru.¹⁴⁶ Nicméně podrobným rozbořem problému lidské osobnosti se už Machado, v touto práci analyzovaných dílech, tak do hloubky jako Unamuno nezabývá. Machadův odkaz k závisti je v jeho poezii často mnohem poetičtější a tajemnější než u dona Miguela, a to zejména v baladě *La tierra de Alvargonzález*.

¹⁴² ALBORNOZ, Aurora de. Op. cit., s. 214.

¹⁴³ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 430.

¹⁴⁴ Vlastní orientační překlad.

¹⁴⁵ Vlastní orientační překlad, originál: „It is true that the theme is less obsessive with don Antonio. Yet it is equally certain that the image of Cain appears with some frequency and in more than one period of his literary creation.“ FOX, Linda C. The Vision of Cain and Abel in Spain's "Generation of 1898". *CLA Journal*. 1978, vol. 21, no. 4, s. 500. [on-line] [2019-07-11] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/44329403>>

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 500-501.

5.1.1 La tierra de Alvargonzález

La tierra de Alvargonzález je jednou z hlavních básní sbírky *Campos de Castilla*, vydané roku 1912. Machado se v ní zabývá zejména dvěma tématy typickými pro spisovatele Generace 98. Jde o Španělsko včetně básnickovy starosti o jeho osud a kastilskou krajinu. Oldřich Bělič v knize *Dějiny španělské literatury* zdůrazňuje ještě existenci třetího velkého tématu, které už však bylo zcela osobní a tím je láska. Láska bolestná, kterou člověk cítí po ztrátě své manželky a která provázela Machada po smrti Leonor.¹⁴⁷ Nicméně aby Machado mohl umělecky zobrazit a typizovat kastilskou krajinu, musí jí vnímat ve vzájemném spojení s člověkem. Člověk, který v této krajině žije, je jí utvářen a zároveň i on ovlivňuje svou činností ji.¹⁴⁸

Machadova poezie je v této sbírce mnohem objektivnější než v přechozím období, které bylo plné intimních vzpomínek na dětství. Také používá relativně jednoduché výrazové a jazykové prostředky, nelibuje si v žádných přehnaných metaforách a ani neklade takový důraz na zvukovou stránku řeči. A právě tato přirozenost jazyka potvrzuje lidovost jeho poezie.

A teď už k samotné baladě *La tierra de Alvargonzález*. Jedná se o příběh odehrávající se na kastilském venkově, kde dva bratři zavraždí svého otce, aby mohli zdědit jeho majetek. Nicméně zem přesně rok po smrti Alvara Gonzáleze začne upadat a není co sklízet. Tak je tomu až do návratu nejmladšího z bratrů, Miguela, který se vrací z Ameriky, aby se svým nově nabytým jménem znovu obdělával tato prokletá pole. Pod jeho rukama se zem stává opět úrodnou a plodí. Po ztrátě tolik vytouženého majetku oba starší bratři umírají na stejném místě, kde se zbavili mrtvého těla svého otce.

Dosud byla důsledkem závisti bratrovražda, zatímco v *La tierra de Alvargonzález* se poprvé setkáváme s tématem otcovraždy. Stejně tak je tomu i v básni *Un criminal*, jež také patří do sbírky *Campos de Castilla*. Co přesně ale vedlo bratry k vraždě vlastního otce? Vzhledem k vlastnictví, jímž je Alvar González v básni definován (jeho jméno nese veškerý majetek, který mu patří, stejně jako jeho synové) je to právě chamtivost, která směřuje bratry k tak hrůznému činu. Jak uvádí článek *The Vision of Cain and Abel in Spain's "Generation of 1898"*: „Chamtivost je to, co podněcuje závist obou starších bratrů k zabití otce v očekávání dědictví.“¹⁴⁹ Druhou příčinou pak může být náklonnost otce k nejmladšímu ze tří bratrů. Hned

¹⁴⁷ BĚLIČ, Oldřich. Op. cit., s. 197.

¹⁴⁸ UHLÍŘ, Kamil. Úvod ke *Kastilským pláním*. Host: Praha, 1962, s. 13.

¹⁴⁹ Vlastní orientační překlad, originál: „In Alvargonzalez greed is what stimulates the envy of two older brothers to kill their father in anticipation of their inheritance.“ FOX, Linda C. Op. cit., s. 511.

v druhé části básně nesoucí název *Sen* se snaží bratři rozdělat oheň. Žádnému z nich se to nedaří a až nejmladší z nich dřevo skutečně zapálí a naplní tak dům světlem. Na to Alvar González bez jakéhokoli studu prohlásí Miguela za nejoblíbenějšího syna.

Alvargonzález levanta	(Alvar zvedne nejmladšího,
en brazos al más pequeño	přitiskne ho pevně k sobě,
y en sus rodillas lo sienta:	posadí ho na kolena:
-Tus manos hacen el fuego;	„Ty jsi vznítíl plamen ohně!
aunque el último naciste	Poslední jsi přišel na svět,
tú eres en mi amor primero. ¹⁵⁰	První ale budeš pro mne.) ¹⁵¹

Stejně tak tomu bylo v Bibli a příběhu Josefa, jednoho z dvanácti Jákobových synů. Jákob měl Josefa nejraději zejména proto, že se narodil jeho nejmilovanější ženě Ráchel a svou lásku k němu dával najevo, stejně jako Alvar González. Když to Josefovi starší bratři viděli, začali na něho žárlit a nenávidět ho tak moc, že někteří z nich dokonce pomýšleli na vraždu. Nakonec ho ale prodali jako otroka do Egypta a situaci narařčili na otce tak, aby si myslel, že je jeho syn Josef mrtvý. Josefa v Machadově básni tedy představuje nejmladší syn Miguel, kterému bratři závidí, že ho má otec raději, než je.

Z balady je také zřejmá určitá vina žen, se kterými se oba starší bratři oženili. I ony jsou chtivé Alvarova majetku a přejí si jeho smrt.

Casáronse los mayores;	(Starší dva se oženili,
tuvo Alvargonzález nueras	a tak dostal Alvar snachy:
que le trajeron ciñaza	dřív nežli mu daly vnuky,
antes que nietos le dieran. ¹⁵²	zasely mu v domě sváry.) ¹⁵³

Machado v této strofě říká, že právě ženy přinesly do domu sváry. Je tedy možné, že právě ony nakazily ještě více závistí a chamtivostí své chotě a přispěly tak ke konečnému rozhodnutí bratrů otce zabít. Machado navazuje další slokou:

La codicia de los campos	(Selská chtivost vidí v smrti
ve tras la muerte la herencia;	dědictví a příští statky;
no goza de lo que tiene	v touze po nich nemá nikdy

¹⁵⁰ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 520.

¹⁵¹ MACHADO, Antonio. Op. cit., 1962, s. 77.

¹⁵² MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 518.

¹⁵³ MACHADO, Antonio. Op. cit., 1962, s. 74.

por ansia de lo que espera.¹⁵⁴

radost z toho, co jí patří...) ¹⁵⁵

Zde básník zdůrazňuje neustálou nespokojenost lidí s tím, co mají, protože vždy chtějí víc. To je známá filozofie Sigmunda Freuda, kterou prezentuje ve svém díle *El malestar de la cultura*. Říká, že člověk nikdy nemůže uspokojit všechna svá přání a to způsobuje, že jsme nešťastní. Proto je lepší naše touhy kontrolovat, omezovat. Ani hrdinové Machadovy balady nejsou spokojení se svou situací a touží po tom, co nemají, a to pozemcích Alvara Gonzáleze.

Kastilii, ve které se příběh odehrává, popisuje Machado jako nevďěčnou zemi s upadajícími městy a stíny samoty. Jako vlast bolesti, války a smrti. Jako zemi zatracených pustin, které nabádají člověka k exilu. Tato zatracená země nese i zatraceného člověka, je plná špatných lidí, kteří tíhnou ke zločinům a neřestem a kteří se nedokážou těšit z vlastních úspěchů a ani oslavovat, čeho dosáhli jejich bližní. Závist je, stejně jako Kaina, doháněním k vraždě.¹⁵⁶ Z toho plyne, že povaha krajiny, ve které člověk žije, má velký vliv na jeho charakter.

Téma, které *La tierra de Alvargonzález* zpracovává, je vlastně „unamunovské“. Unamuno mluví o boji mezi venkovem a městem a říká, že ty nejbrutálnější zločiny, o kterých se mohl dozvědět od svého příchodu do Kastilie, byly zločiny spáchané na venkově a venkovany, ne ve městě. Veškerý politický a kulturní pokrok se totiž na venkově ztrácí.¹⁵⁷

Mucha sangre de Caín
tiene la gente labriega,
y en el hogar campesino
armó la envidia pelea.¹⁵⁸

(Co Kainovy černé krve
mají v sobě lidé na vsi!
Kolikrát už závist vedla
pod selskými krovy k zášti!)¹⁵⁹

Machado v těchto verších přichází s teorií, že deviantní chování obou bratrů má psychologické predispozice.¹⁶⁰ Už se s Kainovou krví narodili a je nemožné se jí jen tak zbavit. Nicméně to bratry z jejich činu neomlouvá a jejich vina je později rozšířena i na lidstvo obecně. Téma Kainovi krve a závisti spojené s venkovem se objevuje také v eseji Miguela de Unamuna *La envidia hispánica*, kterou Antonio Machado četl.

¹⁵⁴ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 518.

¹⁵⁵ MACHADO, Antonio. Op. cit., 1962, s. 74.

¹⁵⁶ VARELA, José Luis. Antonio Machado ante España. *Hispanic Review*. 1977, vol. 45, no. 2, s. 119. [on-line] [2018-02-02] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/472898>>

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 125.

¹⁵⁸ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 518.

¹⁵⁹ MACHADO, Antonio. Op. cit., 1962, s. 74.

¹⁶⁰ ROS, Xon de. Aporia and Spectrality in *La tierra de Alvargonzález*. *Neophilologus*. 2014, vol. 98, no. 4, s. 572. [on-line] [2019-07-11] Dostupné z: <<http://www.link.springer.com>>

Agua que corre en el campo	(Jednotvárně hovořila
dice en su monotonía:	jasná voda cestou v poli:
Yo sé el crimen, ¿no es un crimen	„Znám ten zločin! Cožpak není
cerca del agua, la vida? ¹⁶¹	zločin žít tak blízko vody?“ ¹⁶²

Takto hovořila voda k bratrům, kteří se v *La tierra de Alvargonzález* vydali na cestu podél břehu Duera. Říká nám vlastně, že život sám o sobě je hříchem. Pokud je tomu tak, není jediným možným způsobem vykoupení právě jeho zánik?¹⁶³ Tímto se dostáváme opět k tématu Miguela de Unamuna, v jehož hře *El Otro* se odehrává něco podobného. Svědomí vrahy tížilo stále víc a víc stejně jako hlavní postavu Unamunovy hry. Boží odplata požaduje smrt bratrů. Tažení k místu činu osudovou přitažlivostí, vrhnou se do bezedné černé tůně, zatímco volají svého otce. Není jisté, zdali se zabili záměrně, vzhledem k tomu, že Machado používá slovo “cayeron“ v překladu “klesli“ do tůně. Lze zde tedy vidět určitou podobnost mezi záhadnou smrtí bratrů a smrtí protagonisty ve hře *El Otro*.¹⁶⁴

Duševní trest není v díle *La tierra de Alvargonzález* jediným. Na rozdíl od Unamunova románu *Abel Sánchez* či hry *El Otro* jsou zde bratři potrestáni i materialisticky. Po návratu Miguela z Ameriky se samotná zem, která byla motivem vraždy, promění v prostředek, jímž je trest vykonán. Jak už jsem zmiňovala, půda rok po smrti otce přestane plodit a Miguel, pod jehož rukou opět vzkvétá, ji od bratrů odkoupí.

Antonio Machado kromě básně *La tierra de Alvargonzález* napsal i povídku nesoucí stejný název. Publikoval ji v roce 1912 v časopise *Mundial Magazine* a, i když je inspirována stejným zdrojem, od veršované verze se liší hned v několika aspektech.¹⁶⁵ V obou příbězích Miguel, nejmladší ze tří bratrů, reprezentuje Španělsko, které se nenechá vymezovat tradicí, a jeho sílu. Naopak starší bratři Juan s Martínem zastávají funkci toho špatného, co na Španělsku je.

Jedním z hlavních rozdílů, který bych chtěla zmínit, je odlišný konec básnické a prozaické verze. V povídce totiž dva starší sourozenci zavraždí ze závesti svého mladšího bratra. Miguel se tak stává obětí bratrovraždy, která se objevuje v obou již analyzovaných dílech Miguela de Unamuna.

¹⁶¹ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 539.

¹⁶² MACHADO, Antonio. Op. cit., 1962, s. 100.

¹⁶³ ROS, Xon de. Op. cit., s. 572.

¹⁶⁴ FOX, Linda C. Op. cit., s. 511-512.

¹⁶⁵ PHILLIPS, Allen W. *La Tierra de Alvargonzález: versos y prosa.*, s. 129.[on-line] [2018-12-11] Dostupné z: <<http://aleph.org.mx/jspui/bitstream/56789/26855/1/09-002-1955-0129.pdf>>

Los mayores volvieron a sentir en sus venas la sangre de Caín, y el recuerdo del crimen les azuzaba al crimen. Decidieron matar a su hermano, y así lo hicieron. Ahogáronle en la presa del molino, y una mañana apareció flotando sobre el agua.¹⁶⁶

(Ti starší začali cítit ve svých žilách Kainovu krev a vzpomínka na zločin je poháněla k dalšímu. Rozhodli se zabít svého bratra, a tak to také udělali. Utopili ho v mlýnské náhoně a jednoho rána se objevil vznášející se na vodě.)¹⁶⁷

Opět zde Machado zdůrazňuje Kainovu krev, která odkazuje na předurčenost člověka k tomu být závistivý. O předurčenosti mluvil Unamuno zejména prostřednictvím Joaquína v díle *Abel Sánchez*.

Ohledně rozdílných konců obou podob díla *La tierra de Alvargonzález*, přichází jeden kritik ve své doktorandské práci s teorií, že tato odlišná zakončení reprezentují dvě možné cesty pro budoucnost Španělska. Poezie, která končí pro Miguela dobře a v níž zůstává živ, představuje Španělsko přijímající nový liberální systém. Naopak próza, v níž je Miguel obětí bratrovraždy, nám ukazuje Španělsko, které tento systém likviduje.¹⁶⁸

La tierra de Alvargonzález je v próze podrobnější, jasnější, konkrétnější a vše je tam vysvětlené, jako například motivace Alvarových snach k jejich hříšným myšlenkám. Verze v poezii je naopak volnější, neobsahuje moc jasných podrobných vysvětlivek, popisuje to nadpřirozené a její hlavní funkcí je vytvořit atmosféru, do které se čtenář ponoří.

Nicméně cílem této práce je analyzovat baladu publikovanou v *Campos de Castilla*, ne její prozaickou verzi, proto se pojd'me věnovat opět samotné básni. Chtěla bych se vrátit k refrénu, který se v díle opakuje hned několikrát, a proto mi připadá důležité ho úplně neopomenout.

La tierra de Alvargonzález
se colmará de riqueza,
y el que la tierra ha labrado
no duerme bajo la tierra.¹⁶⁹

(Zem Alvara Gonzáleze
naplní se statky všemi;
však ten, kdo tu zemi oral,
zemřel a spí nepohřbený.)¹⁷⁰

Refrén nám říká, že Alvar González postrádá místo, kde by mohl v pokoji odpočívat, protože ho nikdo nepohřbil. Vyjadřuje větší starost o tuto absenci místa než o samotný zločin,

¹⁶⁶ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 771-772.

¹⁶⁷ Vlastní orientační překlad

¹⁶⁸ CONLON, J. A. *Empire and emigration: The representation of the Indian in nineteenth-and twentieth-century Spanish literature*. PhD Dissertation, Stanford University. 2002, s. 192. [on-line] [2019-07-11] Dostupné z: <<https://elibrary.ru/item.asp?id=5280265>>

¹⁶⁹ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 524.

¹⁷⁰ MACHADO, Antonio. Op. cit., 1962, s. 81.

jenž sám o sobě dává morální interpretaci příběhu nejednoznačný spád. Právě skutečnost, že jeho tělo nebylo pohřbeno, ho vlastně činí nemrtvým, a tak se nemůžeme divit, když se v baladě objeví jako duch.¹⁷¹ V jedné sloce přichází tento duch mrtvého otce do domu a se sekyrou v ruce přináší dříví. Právě tato sekyra spojuje v baladě myšlenku sekání dříví se zločinem a stává se tak symbolem. Bratři s ní zavraždí otce a zanechají mu na čele jizvu připomínající Kainovo znamení, jímž ho označil Bůh. Stejně jako Kainův, je i Alvarův život spojený se zemědělským hospodářstvím.¹⁷² Toto znamení se objevuje i v předešlé kapitole o závisti vycházející z Bible, a to v citovaném příběhu Kaina a Ábela.

Machado, inspirovaný Kainem a první bratrovraždou, vytváří dílem *La tierra de Alvargonzález* univerzální symbol nekonečné lidské špatnosti či hanebnosti přítomné v každém člověku. Předkládá nám zločin spáchaný na venkově, motivovaný chamtivostí a závistí. Skutečná Kastilie má v baladě tendence k postupnému mizení a příběh se v první řadě soustředí na boj odehrávající se v duši člověka, hrače dobrých a špatných vyšších sil.¹⁷³ Rozborem lidské psychiky se Machado přibližuje k hlavním tématům Unamunovy tvorby, ale samozřejmě se jím zde nezabývá tak do podrobností jako jeho starší kolega. Dá se vlastně říct, že právě v *La tierra de Alvargonzález* a celkově sbírce *Campos de Castilla* je toto téma včetně závisti a hamižnosti nejsilnější z celé Machadovy poezie, ale zdaleka není tak propracované a detailní jako u Miguela de Unamuna a jeho románu *Abel Sánchez*, v němž rozvíjí celou teorii osobnosti.

5.1.2 Další Machadova díla: Proverbios y cantares

Proverbios y Cantares je dílo složené z padesáti tří částí, majících formu odpovídající názvu celé básně, tedy formu přísloví a písní. Stejně jako *La tierra de Alvargonzález*, tvoří i *Proverbios y cantares* součást sbírky *Campos de Castilla*. Na rozdíl od balady jsou však mnohem lyričtější a nevypráví jeden souvislý příběh. Jde spíše o soubor krátkých básniček, které mají filozofickou povahu. Mě v této práci zajímají zejména ty, které se zabývají tématem Kaina a závisti.

Hned v několika z nich se Machado zabývá lidským charakterem a v šesté části lze zpozorovat jeho skepticismus týkající se dobré povahy člověka.

De lo que llaman los hombres
virtud, justicia y bondad,
una mitad es envidia,

(Z toho, co lidé nazývají
ctností, spravedlností a dobrotou,
polovina je závist

¹⁷¹ ROS, Xon de. Op. cit., s. 573.

¹⁷² Tamtéž, s. 575.

¹⁷³ PHILLIPS, Allen W. Op. cit., s. 147.

y la otra, no es caridad.¹⁷⁴

a ta druhá, není slitování.)¹⁷⁵

V desáté části série *Proverbios y cantatares* se poprvé objevuje postava Kaina. Antonio Machado vysvětluje, že Kain spáchal zločin ze závisti týkající se ctnosti, zatímco dnes je to neřest, která je záviděna nejvíce.¹⁷⁶

La envidia de la virtud

hizo a Cain criminal.

¡Gloria a Caín! Hoy el vicio

es lo que se envidia más.¹⁷⁷

(Závist vůči ctnosti

udělala z Kaina zločince.

Sláva Kainovi! Dnes je neřest

to, co se závidí nejvíce.)¹⁷⁸

V Machadových *Proverbios y cantares* se vyskytuje mnoho dalších důležitých témat, typických pro celou Generaci 98. Jsou jimi například existenciální pohled na člověka, pochybnosti týkající se náboženství a touha po Bohu. Stejně jako v tvorbě Miguela de Unamuna, i zde můžeme najít odkaz na „el otro“ (toho druhého) a zrcadlo, které je k vysvětlení tohoto jevu potřeba a které se objevuje i v Unamunově předtím analyzované divadelní hře.

Kromě děl *La tierra de Alvargonzález* a *Proverbios y cantares* bych ráda zmínila ještě dvě další básně ze stejné sbírky, které přispívají k Machadově představě o španělské povaze. Jedná se o díla *Por tierras de España* a *Un criminal*. Obě se zabývají závistí jako povahovým rysem, který mění lidi ve zločince. Machado zastává názor, že závist je nenávist k našemu bližnímu způsobená láskou, kterou chováme sami k sobě.¹⁷⁹

V básni *Por tierras de España* nám čtvrtá sloka poskytuje vnitřní charakteristiku venkovského člověka a říká, že je „capaz de insanos vicios y crímenes bestiales“¹⁸⁰ („schopný bláznivých neřestí a nelidských zločinů“)¹⁸¹ a jeho zkažená duše je prý „esclava de los siete pecados capitales“¹⁸² („otrokyní sedmi smrtelných hříchů“)¹⁸³. A to vše má jednu příčinu, závist.¹⁸⁴

Zatímco v předchozí básni byla závist motivací k nějakému hypotetickému chování, v *Un criminal* jsou skutky skutečné a řešené u soudu. Už se nejedná o obecnou úvahu ohledně

¹⁷⁴ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 570.

¹⁷⁵ Vlastní orientační překlad

¹⁷⁶ FOX, Linda C. Op. cit., s. 510.

¹⁷⁷ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 570.

¹⁷⁸ Vlastní orientační překlad

¹⁷⁹ FOX, Linda C. Op. cit., s. 510.

¹⁸⁰ MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 495.

¹⁸¹ Vlastní orientační překlad

¹⁸² MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 495.

¹⁸³ Vlastní orientační překlad

¹⁸⁴ FOX, Linda C. Op. cit., s. 510.

špatnosti venkovského obyvatelstva, ale o konkrétního studenta, který spáchal otcovraždu. Báseň nám ukazuje primitivní smysl španělského lidu pro spravedlnost, jímž je trest oko za oko, zub za zub.¹⁸⁵

5.1.3 Kristus, symbol lidského bratrství

Co se týče analýzy tématu závisti u Antonia Machada, ráda bych přidala i krátkou kapitolu zabývající se Ježíšem Kristem, který se stal velmi důležitým předmětem spisovatelovy tvorby, a to zejména v posledních letech jeho života. Dosud jsem se zabývala pouze příběhem Kaina a Ábela a nyní se přesunu ze Starého zákona do Nového, v němž sehrává Kristus hlavní roli.

Machadův obdiv a zájem o Krista vzrostl především v roce 1918, kdy napsal dopis Miguelu de Unamunovi, komentující jeho román *Abel Sánchez*. Je tedy velmi pravděpodobné, že toto téma přichází zrovna Unamunovým vlivem.¹⁸⁶ Právě v dopise komentujícím „unamunovskou“ verzi Kaina a Ábela se objevuje poprvé spojení „hermano Cristo“ („bratr Kristus“) neboli Kristus jako symbol lidského bratrství. Machado zde vytyčuje protiklad mezi jím a Kainem a zdůrazňuje, že Kristus, ne Ábel, je ten hodný bratr, který vítězí nad Kainovou závistí.¹⁸⁷

Pro Machada spočívá nadřazenost Nového zákona nad Starým právě ve vztahu mezi pokrevně příbuznými. Bratrská láska totiž ve Starém zákoně neexistuje. Bratři v něm bojují; Kain zabije Ábela, Josef je prodán svými bratry a další. Nový zákon je naopak knihou bratrství, ve které nás Kristus učí milovat druhé. Bratrská láska nás má vytrhnout z naší samoty a přivést nás k Bohu. V pojetí Antonia Machada se Kristus neztotožňuje s Bohem a od roku 1918 ho považuje za příkladného bratra, který místo aby svého sourozence zabil, dá za něho život.¹⁸⁸ Téma závisti a nenávisti je tedy otázkou pouze Starého zákona, zatímco ten Nový nás učí, jak ho překonat a nahradit láskou.

V Machadově dopise adresovaném Unamunovi se také objevuje kromě Krista bratra i Kristus prostředník. Ten má funkci učitele, od kterého se dozvídáme, že existuje nějaký společný otec, který ovšem nemusí být nezbytně křesťanský Bůh. Myšlenka Krista jako prostředníka může pocházet opět od Unamuna s tím rozdílem, že don Miguel ho, na rozdíl od Machada, často slučuje s Bohem. Pro dona Miguela je jediným možným Bohem ten křesťanský,

¹⁸⁵ FOX, Linda C. Op. cit., s. 511.

¹⁸⁶ ALBORNOZ, Aurora de. Op. cit., s. 260.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 264.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 264-265.

zatímco u dona Antonia tomu tak není. Je však nutné zdůraznit, že Unamuno si v tohoto Boha přál věřit a víru hledal. To ale neznamená, že se mu to skutečně podařilo.¹⁸⁹ Již v úvodu k jeho osobnosti jsem zmiňovala mezi událostmi, které nejvíce ovlivnily jeho život, právě ztrátu náboženské víry. Proto, co se týče náboženské víry, ovlivnili Machada více než Unamuno ruští spisovatelé, jako například Lev Nikolajevič Tolstoj.¹⁹⁰

¹⁸⁹ ALBORNOZ, Aurora de. Op. cit., s. 266-267.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 270.

6 Porovnání Antonia Machada s Miguelem de Unamunem

V poslední kapitole bych ráda udělala konečné porovnání našich dvou spisovatelů a jejich přístupů k již probíraným tématům, kterými jsou tedy španělský venkov, člověk, příběh Kaina a Ábela a zejména závist. Chtěla bych zmínit i některé další informace, které zde snad nepadly nebo nebyly dostatečně zdůrazněny a které mi připadají důležité.

Jak Miguel de Unamuno, tak Antonio Machado se zabývali tématem španělské krajiny, zdůrazňovali její symbolickou hodnotu a kontakt s člověkem, jehož prostřednictvím prezentovali nejdůležitější myšlenky Generace 98. Je jisté, že španělská krajina se vyskytuje mnohem častěji a s větší intenzitou v Machadovyh básních než v dílech Miguela de Unamuna. Jeho esej *En torno al casticismo* ale s jistotou ovlivnila i slavné *Campos de Castilla* od dona Antonia. Melancholie, do níž je celá sbírka laděna, se odráží od „unamunovského“ existencialismu, který ho zase přebírá od dánského filozofa Kierkegaarda. Právě ona ztvárňuje tragickou povahu Španělska a jejím prostřednictvím je možné dojít až k samotné duši španělského venkova, jak to dokazují následující verše z *La tierra de Alvar González*:¹⁹¹

¡Oh tierras de Alvar González,	(Ó ty země Gonzálezů
en el corazón de España,	v srdci Španěl, Kastilii,
tierras pobres, tierras tristes,	ó ty země, chudá, smutná,
tan tristes que tienen alma! ¹⁹²	až ti v prsou duše kvílí!) ¹⁹³

Machadovi způsobuje kastilská země bolest, ale na druhou stranu ji nepřekonatelným způsobem miluje. Popisuje její krásy a zároveň se drží vzdělávacího záměru Generace 98. Krajinu přeměňuje na osobní zkušenost, ve které je hlavní postavou čas. Unamuno zase hledá v krajině klid a mír, který v tehdejší společnosti nenacházel.¹⁹⁴

Navzdory několika odlišnostem v pojetí španělské krajiny obou spisovatelů, se v tom hlavním podobají. Oba jsou spjatí s ideologií spisovatelů Generace 98 a podporují španělskou národní identitu. Spojují člověka s prostředím, ve kterém žije a přírodu popisují objektivním způsobem, ne jako romantičtí spisovatelé.¹⁹⁵

¹⁹¹ SIMPSON, Dean. Algunos vínculos de la simbología paisajista de Castilla en Unamuno y Antonio Machado. *Abel Martín. Revista de estudios sobre Antonio Machado*. 2010, s. 1-3. [on-line] [2019-07-13] Dostupné z: <<http://abelmartin.com/critica/simpson.pdf>>

¹⁹² MACHADO, Antonio. Op. cit., 2005, s. 536.

¹⁹³ MACHADO, Antonio. Op. cit., 1962, s. 96.

¹⁹⁴ SIMPSON, Dean. Op. cit., s. 4.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 5.

Co se týče příběhu Kaina a Ábela, pro spisovatele Generace 98 obecně znamenal více než jen opakující se literární téma. Byl vyhodnocením základního aspektu španělské povahy, který o třicet let později uvrhl zemi do sebe destruktivní války. Spisovatelé viděli Španělsko jako národ neschopný se spojit za účelem dosažení společného cíle. Obraz závisti a „kainismu“ je tedy pro Generaci 98 více než pouhým motivem.¹⁹⁶

Unamuno je přitahován biblickým příběhem, který vypráví o Adamových synech, kteří poprvé přinášají na zem smrt. Při četbě Starého zákona naráží na mnoho částí, charakterizujících právě tuto dvojici a jejich činy, nicméně jedním z jeho hlavních cílů je vlastní analýza Kainova srdce. K té využívá žánr románu jako metody k poznání. Konkrétně se jedná o román *Abel Sánchez*, ve kterém se pokouší o blízké poznání postavy Kaina.¹⁹⁷ „Kainismus“, který Unamuno viděl přetrvávat v nejhlubších částech lidské duše, tu nyní slouží jako základ a námět problému závisti vyskytujícího se ve Španělsku.¹⁹⁸

Samozvaný žák Miguela de Unamuna Antonio Machado nám, jak už víme, také představuje svoji verzi Kaina a Ábela, nicméně pojatou trochu jiným způsobem. Je zřejmé, že závist také považuje za nedílnou součást španělské povahy, jak už bylo v této práci řečeno, a též je velmi zaujatý Unamunovým zpodobněním mýtu. Avšak i přes jeho úzký vztah k Unamunově starosti o zlepšení situace španělského lidu, téma Kaina a Ábela v jeho poezii není tak obsáhlé a do hloubky probírané jako v tvorbě Unamuna. Například v baladě *La tierra de Alvar González* se v žádném případě nejedná o komplexní filozofii lidské osobnosti, jako je tomu v románě *Abel Sánchez* od Unamuna.¹⁹⁹

Za diktatury Prima de Rivery cítil Unamuno tolik nenávisti a závisti u španělského lidu jako nikdy. Když se po jeho pádu vrací z exilu do Salamancy, je až posedlý Kainovým stínem. Unamuno předvídá blížící se katastrofu bolestných let, která přicházejí po roce 1930. Vidí závist, závist jedněch a druhých, působící pod volebními boji a ideologickými střetnutími, jako příčinu vyvrcholení „kainismu“, kterým byly zaplaveny poslední měsíce Unamunova života. Závist a její aktivní a pasivní forma (závidět a být záviděno), příklady z historie a tehdejší evropská politika se připojují ke španělské nejistotě, nešťastnému lidskému osudu a zoufalství pramenícímu z pocitu, že jsou lidé opuštěni Bohem.²⁰⁰ To vše jsou hlavní témata Miguela de Unamuna, která se v jeho tvorbě neustále opakují a která považují za stěžejní.

¹⁹⁶ FOX, Linda C. Op. cit., s. 499.

¹⁹⁷ CLAVERÍA, Carlos. *Temas de Unamuno*. Madrid, Editorial Gredos, S. A., 1970, s. 98-104.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 106.

¹⁹⁹ FOX, Linda C. Op. cit., s. 500-501.

²⁰⁰ CLAVERÍA, Carlos. Op. cit., s. 127.

U Antonia Machada naopak závist hlavním tématem skoro nebývá. V mnoha jeho básních nalezneme odkazy na Bibli, Kaina s Ábelem a závist, ale nevěnuje se jim tak do hloubky jako Unamuno. Možná je to způsobeno i faktem, že většinu jeho děl tvoří poezie, která je pro náznaky jako dělaná, zatímco větších rozborů závistivé lidské duše se v ní většinou nedočteme. Miguel de Unamuno naopak zvolil pro analýzu lidské osobnosti plné závisti prózu a románový žánr.

Nakonec bych chtěla ještě podotknout, že oba spisovatelé se vzájemně ovlivňovali. Dosud se mohlo zdát, že se pouze Machado inspiroval u Miguela de Unamuna, ale bylo tomu, v menším rozsahu, i obráceně. Každý si bral od toho druhého to, co nejvíce obdivoval a považoval za nejcennější.²⁰¹

²⁰¹ GELLARDO, L.F. Intertextualidades del 98: Unamuno y Machado. *Epos: Revista de filología*. 2013, no. 29, s. 211. [on-line] [2019-07-15] Dostupné z: <<http://revistas.uned.es>>

7 Závěr

V této práci jsem se pokusila o shrnutí přístupů Miguela de Unamuna a Antonia Machada k tématu závisti a jejím příčinám. Závist byla častým tématem ve španělské literatuře té doby a oba spisovatelé ji považovali za typicky španělskou vlastnost. Unamuno i Machado se inspirovali biblickým příběhem Kaina a Ábela, který uvádí příklad první vraždy na zemi motivované závistí, a ve svých dílech se pokusili o jeho rekonstrukci. Závist se podle nich vyskytovala především na venkově a lid, který ho obýval, přirovnávali k postavě Kaina. Oba ve svých dílech zdůrazňují Kainovu krev, která koluje v žilách španělského obyvatelstva a činí ho tak k závistí předurčeným. Nicméně všichni jsme potomci Kaina, veškerý lid na planetě Zemi. Závist je tedy součástí každého z nás, pouze u některých se projevuje více než u jiných. Připadá mi, že dle obou spisovatelů se španělský lid obývající venkov nechává závistí snáze ovlivnit a často není schopný se jí ubránit či ji potlačit.

Miguel de Unamuno se zabýval závistí nejen jako charakteristickým rysem celého národa, ale ve svých dílech pronikal mnohem hlouběji a pokoušel se o vnitřní analýzu Kainovy duše. Té věnoval román *Abel Sánchez*, ve kterém prováděl rozbor hlavní postavy Joaquína Monegra, odsouzené k utrpení způsobeného jeho závistivou povahou. Joaquín a Ábel zde také představují dvojí tvář člověka a mají symbolizovat dvě stránky jedné osobnosti, která je ve válce sama se sebou. Princip této duality Unamuno prezentuje i ve hře *El Otro*. Vražda Ábela je zde vlastně duševní, kdy Kain zabije část svého já.²⁰²

Antonio Machado se s Miguelem de Unamunem v mnohém ztotožňuje. Sice se ve své poezii, kterou jsem se v této práci zabývala, nevěnuje detailní filozofii lidské osobnosti, ale závist též považuje za velký problém typický pro Španělko v první polovině XX. století. Asi nejvýraznější je v jeho sbírce *Campos de Castilla* představa Španěla, na kterého může být nahlíženo ze dvou perspektiv. Buď se jedná o hrozného Kaina, který je schopný spáchat zločin anebo rolníka, pastýře či emigranta, který je životem v této zemi odsouzen k utrpení.²⁰³ Machado klade velký důraz na španělskou krajinu ve spojení s jejími obyvateli a fakt, že se vzájemně ovlivňují. Ve Španělsku se rodí závistiví lidé, které jejich chamtivost a touha po tom, co nemají, vede k páchání zločinů. Alespoň tak tomu bylo v baladě *La tierra de Alvargonzález* z Machadovy sbírky *Campos de Castilla*.

²⁰² FOX, Linda C. Op. cit., s. 505.

²⁰³ ALBORNOZ, Aurora de. Op. cit., s. 194.

8 Bibliografie

ABELLÁN, José Luis. Introducción. In *Abel Sánchez*. Madrid: Editorial Castalia, S. A., 1990.

ALBORNOZ, Aurora de. *La presencia de Miguel de Unamuno en Antonio Machado*. Madrid: Editorial Gredos, S. A., 1968.

BANDERA, Cesáreo. Don Quijote, Unamuno y el tema de la envidia. *Príncipe de Viana*. 2005, vol. 66, no. 236. s. 605-617. [on-line] [cit. 2017-04-06] Dostupné z: <www.cervantes.es>

BĚLIČ, Oldřich. *Dějiny španělské literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

CLAVERÍA, Carlos. *Temas de Unamuno*. Madrid, Editorial Gredos, S. A., 1970.

CONLON, J. A. *Empire and emigration: The representation of the Indiano in nineteenth-and twentieth-century Spanish literature*. PhD Dissertation, Stanford University. 2002. [on-line] [2019-07-11] Dostupné z: <<https://elibrary.ru/item.asp?id=5280265>>

Český ekumenický překlad Bible [on-line] [cit. 2019-06-12] Dostupný z: <<http://biblenet.cz/>>

FLORES, Francisca González. America en la España de Antonio Machado: la presencia y función de Ultramar en “Soledades. Galerías. Otros poemas y Campos de Castilla“. *Hispanic Review*, 2012, vol. 80, no. 1, s. 85-106. [on-line] [cit. 2018-02-04] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/41472647>>

FOX, Linda C. The Vision of Cain and Abel in Spain’s “Generation of 1898“. *CLA Journal*. 1978, vol. 21, no. 4, s. 499-512. [on-line] [2019-07-11] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/44329403>>

FRANZ, Thomas R., Envidia y existencia en Millás y Unamuno. *Revista Canadiense e Estudios Hispánicos*. 1996, vol. 21, no. 1, s. 131-142. [on-line] [2019-07-03] Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/27763348>>

GELLARDO, L.F. Intertextualidades del 98: Unamuno y Machado. *Epos: Revista de filología*. 2013, no. 29, s. 195-212. [on-line] [2019-07-15] Dostupné z: <<http://revistas.uned.es>>

HOROWITZ, Renee B. Cain and Abel as Existentialist Symbols for Unamuno and Hesse. *Papers on Language and Literature*. 1980, vol. 16, no. 2, s. 174-183, [on-line] [cit. 2019-07-09] Dostupné z: <<https://search.proquest.com>>

- HUDSON, Ofelia M. *Unamuno y Byron: La agonía de Caín*. Madrid: Editorial Pliegos, 1991.
- JURKEVICH, Gayana. Archetypal Motifs of the Double in Unamuno's Abel Sánchez. *Hispania*. 1990, vol. 73, no. 2, s. 345-352. [on-line] [2019-07-03] Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/342813>>
- LONGHURST, Carlos A. Introducción. In *Abel Sánchez: una historia de pasión*. Madrid: Ediciones Cátedra, S. A., 1998.
- MACHADO, Antonio. *Kastilské pláň*. Přel. Jan Vladislav. Host: Praha, 1962.
- MACHADO, Antonio. *Obras completas I*. Barcelona: RBA, 2005.
- MARBÁN, Jorge A. Unamuno y Lord Byron: Dos Tratamientos Distintos de un Tema Bíblico. *South Atlantic Bulletin*. 1976, vol.41, no. 2, s. 34-42. [on-line] [cit. 2017-04-06] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/3198797>>
- MCGAHA, Michael D. Abel Sanchez y la envidia de Unamuno. *Cuadernos de la Cátedra Miguel de Unamuno*. 1971, no.21, s. 91-102. [on-line] [2019-06-11] Dostupné z: <https://gredos.usal.es/bitstream/handle/10366/120273/ccmu21_1971_0006.pdf;jsessionid=A7292FCBD58B5469C588126C8C683DDE?sequence=1>
- NAVAJAS, Gonzalo. El yo, el lector-otro y la duplicidad en Unamuno. *Hispania*. 1988, vol. 71, no. 3, s. 512-522. [on-line] [2019-07-03] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/342886>>
- PHILLIPS, Allen W. La Tierra de Alvargonzález: versos y prosa. *Nueva Revista de Filología Hispánica*. 1955, vol. 9, no. 2, s. 129-148. [on-line] [2018-12-11] Dostupné z: <<http://aleph.org.mx/jspui/bitstream/56789/26855/1/09-002-1955-0129.pdf>>
- ROS, Xon de. Aporia and Spectrality in *La tierra de Alvargonzález*. *Neophilologus*. 2014, vol. 98, no. 4, s. 565-579. [on-line] [2019-07-11] Dostupné z: <<http://www.link.springer.com>>
- SHAW, Donal. *La Generación del 98*. Madrid: Ediciones Cátedra, S. A., 1997.
- SIMPSON, Dean. Algunos vínculos de la simbología paisajista de Castilla en Unamuno y Antonio Machado. *Abel Martín. Revista de estudios sobre Antonio Machado*. 2010, s. 1-7. [on-line] [2019-07-13] Dostupné z: <<http://abelmartin.com/critica/simpson.pdf>>

SINCLAIR, W M, Venerable. Spiritual dangers: envy. *Quiver*. 1897, vol. 32, no. 543, s. 211-214. [on-line] [cit. 2019-07-09] Dostupné z: <<https://search.proquest.com>>

UHLÍŘ, Kamil. Úvod ke *Kastilským pláním*. Host: Praha, 1962.

UNAMUNO, Miguel de. *Ábel Sánchez*. Přel. Jana Zuluetová-Cahová. Host: Praha, 1988.

UNAMUNO, Miguel de. *Abel Sánchez*. Segunda edición. Madrid: Editorial Castalia, S. A., 1990.

UNAMUNO, Miguel de. *Ensayos*. Madrid: Aguilar, S. A. de Ediciones, 1951.

UNAMUNO, Miguel de. *La tía Tula*. Madrid: Ediciones Cátedra, S. A., 1988.

UNAMUNO, Miguel de. *Obras completas, III*. Madrid: Biblioteca Castro, 1996.

VARELA, José Luis. Antonio Machado ante España. *Hispanic Review*. 1977, vol. 45, no. 2, s. 117-147. [on-line] [2018-02-02] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/472898>>

9 Résumé

Cílem této bakalářské práce je analyzovat téma závisti v tvorbě Miguela de Unamuna a Antonia Machada. Zejména v období po ztrátě posledních španělských kolonií se závist objevovala velmi často u spisovatelů Generace 98. Považovali ji za základní složku španělské povahy, která o několik let později uvrhla zemi do války. Závist tedy byla skutečným problémem, se kterým se Španělsko potýkalo.

V první kapitole této práce se zabývám nejprve obecnou charakteristikou Generace 98 a témat, která mají se závistí určitou spojitost nebo ze kterých mohla vycházet. Jsou jimi španělský venkov, člověk ho obývající a emigrace. Spojení venkova a lidu obdělávající jeho půdu je podstatnou součástí Unamunovy eseje *La envidia hispánica*, ve které komentuje dílo *Pueblo enfermo* od bolivijského spisovatele Arguedase. Oba se domnívají, že závist se nejvíce vyskytuje v odlehlých vesnicích španělského venkova a je typická pro jejich obyvatele žijící každodenní rutinou.

Z Unamunových děl je však pro tuto bakalářskou práci nejdůležitější román *Abel Sánchez*, vyprávějící příběh závistivé postavy Joaquína Monegra. Autorovým záměrem je především rozbor této osobnosti, která byla k nenávisti a z ní vycházející závistí předurčena. Detailně popisuje její utrpení, snaží se proniknout do nejhlubších míst její duše a přirovnává ji k biblickému Kainovi. Příběh první bratrovraždy na zemi je stěžejním jak pro Miguela de Unamuna, tak pro Antonia Machada právě proto, že vypráví o činu, k jehož uskutečnění vedla závist. Kain záviděl Ábelovi, že Bůh přijal pouze bratrovu oběť, a proto se ho rozhodl zabít. Ve své práci se zabývám, i když ne tak do podrobností, ještě jedním Unamunovým dílem inspirovaným biblickým příběhem, a to divadelní hrou *El Otro*. I v ní se autor věnuje problému lidské identity a duši zde rozděluje na dvě části, dobrou a špatnou, reprezentovanou postavami Cosmeho a Damiána neboli biblickým Kainem a Ábelem. Jak v románě *Abel Sánchez*, tak ve hře *El Otro* je možné zpozorovat Unamunovu obranu Kaina a jeho teorii, že kdyby Kain nezabil Ábela, bylo by tomu naopak.

Jedna z kapitol je věnována i druhému z našich porovnávaných spisovatelů, Antoniu Machadovi. I on, stejně jako Unamuno, považuje závist za nedílnou součást španělské povahy. K analýze jsem si vybrala ze sbírky *Campos de Castilla* baladu *La tierra de Alvargonzález*, ve které je téma závisti asi nejvíce obsažené. Ta spolu s chamtivostí dovede bratry tentokrát k otcovraždě. Velký důraz je v ní kladen na Kastilii a venkov, kde, jak už bylo řečeno, žijí závistiví lidé schopní spáchat i takový zločin. Okrajově jsem zmínila i báseň *Proverbios y*

Cantares, ve které si nelze nevšimnout Machadova skeptického přístupu právě k povaze španělského lidu. Přestože je i pro Machada téma závisti a Kaina velmi důležité, došla jsem k názoru, že se jím nezabývá tak hluboce jako Miguel de Unamuno, přestože se právě jím často inspiroval. Závist je v jeho pojetí mnohem poetičtější a nabývá tajemnějšího charakteru. To je způsobeno i žánrem, jaký spisovatelé zvolili. Je jisté, že v Unamunově románu se dají snáze rozvíjet celé teorie osobnosti, zatímco v Machadově poezii jsou odkazy na Kaina spíše nahodilejší, a ne vždy dále rozvíjené.

Nakonec jsem práci uzavřela krátkou kapitolou s finálním porovnáním obou spisovatelů a jejich přístupů k tématu španělské krajiny, jejích obyvatel, příběhu biblického Kaina a závisti.

10 Resumen

El objetivo de esta tesis de licenciatura es analizar el tema de la envidia en la obra de Miguel de Unamuno y Antonio Machado. Especialmente durante el período posterior a la pérdida de las últimas colonias españolas, la envidia aparecía frecuentemente como un tema importante de la Generación del 98. La consideraron una parte integral del carácter español que, después de unos años, sumergió el país en una guerra fraternal. La envidia era, pues, un problema grave que España tenía que afrontar.

En el primer capítulo estudio la característica general de la Generación del 98 y los temas que, de alguna manera, están conectados con la envidia. Se trata de la tierra de España, especialmente del campo, el hombre de España y la emigración. La unión del campo y sus habitantes forma una parte esencial del ensayo de Unamuno llamado *La envidia hispánica*, que se refiere al libro *Pueblo enfermo* del boliviano A. Arguedas. Ambos creen que la envidia está más presente en los pueblos españoles y que es típica para la sociedad española provinciana que vive en la rutina diaria.

De las obras de Unamuno, la más importante para esta tesis de licenciatura es la novela *Abel Sánchez* que cuenta la historia de un personaje envidioso, Joaquín Monegro. El objetivo del autor es, sobre todo, el análisis de este protagonista condenado al odio y la envidia. Unamuno describe con detalles el sufrimiento de Joaquín, intenta penetrar hasta los fondos más profundos de su alma y lo compara con el Caín bíblico. La historia del primer fratricidio en la tierra es crucial tanto para Miguel de Unamuno como para Antonio Machado, especialmente porque cuenta el acto que fue cometido por la envidia. Caín envidió a Abel, porque Dios había aceptado solo el sacrificio de su hermano y por eso lo mató. En el trabajo incluyo una obra más de Unamuno, también inspirada por el relato bíblico, *El Otro*. En esta obra de teatro el autor también analiza el problema de la identidad humana y divide el alma en dos partes, la buena y la mala, representadas por los personajes de Cosme y Damián, es decir, por Caín y Ábel. Tanto en la novela *Abel Sánchez* como en la obra de teatro *El Otro* es posible observar la defensa de Caín por parte de Unamuno y su teoría según la cuál, si Cain no hubiera matado a Abel, habría sido éste el que matara a su hermano.

Uno de los capítulos está dedicado también al otro de nuestros dos escritores comparados, a Machado. Él, al igual que Unamuno, considera la envidia una parte integral del carácter español. Para mi análisis he escogido el romance *La tierra de Alvargonzález* de la colección llamada *Campos de Castilla*. Aquí la envidia junto con la codicia incitan a los

hermanos al patricidio. El romance pone un gran énfasis en Castilla y el campo, donde vive, como ya he dicho, la gente envidiosa capaz de cometer tales crímenes. También he mencionado marginalmente el poema *Proverbios y Cantares*, en el que es obvia la actitud escéptica de Machado hacia el carácter de la gente española. Aunque el tema de la envidia y de Caín es muy importante para Machado, me parece que no se ocupa del tema tan profundamente como Miguel de Unamuno. La envidia es en su interpretación mucho más poética y de naturaleza más misteriosa. Esto se debe también al género elegido por los escritores. Mientras que en la novela de Unamuno se desarrollan mejor las teorías de la personalidad humana, en la poesía de Machado las referencias a Caín son más casuales, y no siempre tan desarrolladas.

Finalmente, acabo el trabajo con un capítulo corto que hace una comparación final de los dos escritores y sus actitudes hacia el tema del paisaje castellano, sus habitantes, hacia la historia de Caín y, sobre todo, hacia la envidia.